ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

1880

[ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8

ΑΘΗΝΗΣΙ

Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

1880

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀνατροφή, ἐκπαίδευσις.

Βισέτρην (Ἐν ἀπόγευμα εἰς τὴν) 797. Ἐκπαιδεύσεως (Δαπάναι δημοτικῆς) ἐν Εὐρώπῃ 513.

Βιογραφίαι

Ἀμίκις (Ἐδμόνδος δὲ) 689. Διβερνερὲς (Κουρτὼ) 421. Οὔδερ (Φραγκῖσκος), ὁ τυφλὸς τῆς φύσεως παρατηρητής 497. Πίκκολος (Ν) 737. Πούσκιν (Ἀλέξανδρος) 589. Ῥοστόπτσιν (Κόμης) 555. Σοῦτερ (Ὁ στρατηγὸς) 557. Σωτηρίου (Ζήσης) 503.

Γεωργικά, βιομηχανικά, ἐμπορικά, δημόσια ἔργα.

Βάμβακος (Οἰκίαι ἐκ) 510. Βεσουβίου (Ὁ σιδηρόδρομος τοῦ) 446. Βροχόδενδρον 496. Γλαὺξ (Ἡ) ἐν τῇ Βουλῇ τῶν λόρδων 557. Θρυαλλίδες δέλιναι 575. Παναμᾶ (Ὀρυχὴ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ) 438.

Γεωγραφία καὶ περιηγήσεις.

Δουλκίνιον (Τὸ) 587. Κωνσταντινούπολις 689, 705, 721, 737, 753, 769, 786, 801, 817. Θιβὼ (Μία ἐπίσκεψις εἰς τὸν βασιλέα) 461. Πόλις φρενοβλαβῶν 668.

Ἐπιστημονικά.

Ἀεροστάτων (Διαγωνισμὸς) 703. Δηλητηρίασις ἐξ ἐνδύματος 479. Ἑορτὴ οἰκογενειακὴ 508. Ἐπιστήμης (Οἱ μάρτυρες τῆς) 428, 440, 457, 476, 506, 522, 535, 552, 572, 602, 620, 634, 649, 667, 681, 699, 717, 732, 763, 795, 881. Ἥλιος (Ὁ) ἐν μέσῃ νυκτὶ 511. Ἰχθῦς ἀναβρυχώμενοι 524. Νάνοι (Δύο περιεργότατοι) 816. Πεῖνα καὶ ὄρεξις 767. Φώκης (Νοημοσύνη) 606.

Ἤθη καὶ ἔθιμα.

Ἑλβετικὰ ἤθη 751. Ἰαπωνία (Κηδεία ἐν) 509. Ὀπωροπωλῶν τοῦ Λονδίνου ἔθιμα 576.

Καλλιτεχνία.

Ἀνζὲρ (Ὁ Δαυὶδ δ') καὶ ἡ Ἑλληνίς του 714. Καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ τῶν Παρισίων 540. Μουσικῆς (Οἱ στρεβλωταὶ τῆς) 678. Μουσικὸς ἀγὼν μεταξὺ Λιτζὶ καὶ Σοπὲν 747.

Κοινωνικά, πολιτειακά, στατιστική.

Ἐκλογῶν (Δίκη ἕνεκα φιλήματος ἐν καιρῷ) 669. Ἐφημερίδων (Αἱ ἀγγελίαι τῶν ἀγγλικῶν) 783. Ἡνωμένων Πολιτειῶν (Καταπληκτικὴ πρόοδος τῶν) 513. Κόμαι τεχνηταὶ ἐν Γαλλίᾳ 816. Λαχνὸς (Ὁ μέγας) 463. Μακροβιότης (Ἡ) καὶ ἡ στατιστική 782. Νυκτερινὰ ἐν Βερολίνῳ ἄσυλα 702. Πολυτέλεια καὶ ἔνδεια 761. Φρενοβλαβῶν (Σημειώσεις περὶ περιθάλψεως τῶν) 444.

Ποικίλα.

433, 448, 464, 512, 527, 528, 543, 544, 559, 560, 607, 608, 672, 685, 686, 687, 688, 735, 736, 751, 752, 800.

Πρακτικαὶ γνώσεις.

Ἀργυρῶν σκευῶν (Μέσα πρὸς καθαρισμὸν) 464. Γάλα (Μέσον δι' οὗ δύναταί τις νὰ γνωρίσῃ τὸ καλὸν) 688. Διυλιστὴρ (Πρόχειρος) 544. Δοχείου (Μέσον πρὸς ἐντελῆ καθαρισμὸν) εἰς ὃ εἶχε τεθῆ ἔλαιον 768. Δωματίου (Μίγμα πρὸς καθαρισμὸν κακόσμου) 496. Κηλίδων (Μέσον ἐξαλείψεως) τοῦ καφὲ 576, τῆς μελάνης 720. Κολλητικὴ ὕλη διὰ τὰ ἐκ πορσελάνης σκεύη 592. Κόρεων (Καταστρεπτικὰ μέσα κατὰ τῶν) 432. Μαγιονέζας (Συνταγή) 656. Μυιῶν (Καταστρεπτικὰ μέσα κατὰ τῶν) 448. Σταθμῶν (Πρόχειρον μέσον πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν) 672. Τοματῶν (Μέσον διατηρήσεως) 640. Χαλκογραφιῶν (Μέσα πρὸς καθαρισμὸν παλαιῶν) 624. Ὠῶν (Μέσα δοκιμῆς τῶν) 480. (Τὰ κελύφη τῶν) ὡς τροφὴ διὰ τὰς ὄρνιθας 704.

Ὑγιεινή.

Ἀγαθοεργία (Ἡ) ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν 608. Ζύθος (Ὁ) ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν 528. Παιγνιοχάρτων (Περὶ) φερόντων ἐξώφυλλον πράσινον 560. Σταφυλοθεραπεία 605. Τέϊον (Τὸ) ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν 736. Χιονιστρῶν (Μέσα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν) 784. Χωνεύσεως (Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς) προτιμητέα εἶνε μετὰ τὸ γεῦμα ἡ ἀνάπαυσις ἢ ἡ κίνησις; 752.

Φιλολογία, ἠθολογία, φιλοσοφία.

Ἀθηνῶν (Περὶ τῆς Κοινότητος τῶν) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 433. Ἀκροπόλεως (Μία ἔξοδος ἐκ τῆς) κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1827 πολιορκίαν αὐτῆς 417. Ἀληθεῖαι 432, 447, 464, 480, 496, 512, 527, 543, 559, 576, 592, 606, 624, 640, 656, 672, 685, 704, 720, 735, 751, 768, 784, 800, 816.

Βαυαρίας (Ἐν ἀνέκδοτον τοῦ βασιλέως τῆς) 526. Βιβλιοθήκης (Περὶ ταξινομήσεως τῆς Ἐθνικῆς) 642. Βιβλίου (Ἱστορία τοῦ) 657. Ἐπιστολαὶ ἐκ Παρισίων 639, 669, 718. Ζαΐμη (Αἱ τελευταῖαι ἐντολαὶ τοῦ Θρασυβούλου) 785. Ἡλικίαι (Αἱ τρεῖς) 545, 561, 577. Ἱστορήματα (Ἐπιστολιμαῖα) 449. Ἰωάννου (Μία ἐπιστολὴ τοῦ Φιλίππου) 815. Μαξιμιλιανοῦ (Αἱ τελευταῖαι ὧραι τοῦ Αὐτοκράτορος) 730. Μειδιάματα (Τὰ τεχνητὰ) 749. Ὀκτωβρίου (Ἡ 10) 1862 ἐν Ἀθήναις 641. Ῥοσφουκὼ (Γνῶμαι καὶ σκέψεις ἠθικαὶ τοῦ δουκὸς Δε-λα) 432, 479. Σεπτεμβρίου (Ἡ 3) καὶ ὁ στρατηγὸς Δ. Καλλέργης 577. Σεπτεμβρίνη (Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ) 465, 481. Σκέψεις 799. Σλάβοι (Οἱ) ἐν Ἑλλάδι 564. Συγγνώμην! 447. Τηλέφωνον (Τὸ) καὶ ἡ ἐπιστολογραφία 442. Ὑπηρέτριαι βραβευθεῖσαι ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς 526. Ὑψηλάντου (Χαρακτηρισμὸς Ἀλεξάνδρου) 609.

592, 606, 624, 640, 655, 671, 685, 704, 720, 734, 750, 768, 784, 799, 815.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑΙ

Ἄνευ οἰκογενείας 422, 434. 451, 470, 485, 498, 514, 529, 548, 566, 581, 593, 611, 625, 645, 658, 673. Βιολιστρίας (Ἱστορία μικρᾶς) 524. Λαχνὸς (Ὁ μέγας) 652. Φίλημα (Ἓν) 604.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

432, 447, 464, 480, 496, 511, 527, 543, 558, 576, 592, 606, 624, 655, 671, 685, 704, 720, 735, 750, 768, 784, 799, 815.

ΠΟΙΗΣΕΙΣ

Τῇ προσφιλεστάτῃ Χαρικλείᾳ Σικελιανοῦ ἐπὶ τῇ προσφορᾷ τῶν ποιημάτων μου (Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης) 624.

Πανομοιότυπα.

Γραφῆς: Φιλίππου Ἰωάννου 680. Ὑπογραφῶν: Καλλέργη (Δημητρίου) 577. Πικκόλου (Ν.) 737. Τζαβέλα (Κίτζου) 657. Ὑψηλάντου (Ἀλεξάνδρου) 609.

Σφραγῖδες.

Ἀθηναίων (Κοινότητος) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 433. Ἀστυπαλαίας (Ὑγειοαστυνομείου τῆς νήσου) ἐν ἔτει 1828, 625. Γαζῆ (Ἀνθίμου) 705. Γεληνίων (Δήμου) 545. Ἑλλάδος (Γενικοῦ ὑγειονομείου τῆς Δυτικῆς) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 753. Ζαίμη (Θρασυβούλου) ὡς ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους 785. Καλαβρύτων (Πρωτοκλήτου δικαστηρίου τῆς ἐπαρχίας) 481. Καρυατῶν (Δήμου) 561. Κωντεικῶν (Δημογεροντίας) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 417. Νάξου (Γενικῆς ἀστυνομίας) 497. Ὀκτωβρίου (Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς 10) 1862. 641. Σαλαμῖνος (Δημογεροντίας) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 513. Σαντορίνης (Ἐπαρχιακοῦ Εἰρηνοδικείου) ἐπὶ Καποδιστρίου 449. Σκοπέλου (Λιμεναρχείου) ἐπὶ Καποδιστρίου 465. Στρατευμάτων (Γενικῆς Διευθύνσεως τῶν τακτικῶν ἑλληνικῶν) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 673. Σύμης, Ἐπισκοπῆς καὶ Νισύρου, ἐπὶ ἐπαναστάσεως 721. Σύρου (Κοινότητος τῆς Ἄνω) ἐν ἔτει 1771, 593. Τήνου (Δημογεροντίας τῆς ἐπαρχίας) ἐπὶ ἐπαναστάσεως 769. Ὕδρας (Ὑγειονομείου) 529.

Ἀριθ. 236 — Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Ε'

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Δέκατος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἀθήναις φρ. 10, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 6 Ἰουλίου 1880

Σφραγὶς τῆς

ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑΣ ΚΩΝΤΕΙΚΩΝ

ἐπὶ ἐπαναστάσεως.

[Ἐκ τῆς Συλλογῆς Παύλου Λάμπρου].

Γενομένου ἰσχάτως λόγου ἔν τινι ἑσπερινῇ συναναστροφῇ παρὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ κ. Γ. Καρατζᾶς, ἐν τῶν ὀλίγων ἐπιφανῶν λειψάνων τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἑλληνικοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, διηγήθη τίνι τρόπῳ ἐξῆλθεν ἐν ἔτει 1827 ἐκ τῆς πολιορκουμένης Ἀκροπόλεως κατὰ διαταγὴν τοῦ φρουράρχου αὐτῆς Φαβιέρου. Τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει ἑνὸς τῶν συντακτῶν ἡμῶν, ἐὐτυχήσαντος ν' ἀκούσῃ διηγούμενον τὸν κ. Καρατζᾶν, ὁ σεβαστὸς στρατηγὸς συγκατετέθη νὰ γράψῃ τὴν ἀφελῆ καὶ περίεργον αὐτοῦ διήγησιν καὶ ἀποστείλῃ ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν.

Κρίνομεν δ' ἀναγκαῖον νὰ συνοδεύσωμεν τὴν διήγησιν ταύτην καὶ διὰ τῶν ἑπομένων: Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας τῇ 10 Ἰουνίου 1822, διορισθέντος φρουράρχου αὐτῆς τοῦ Σ. Κτενᾶ. Κατ' Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως φρούραρχος ὁ Ἰωάννης Γκούρας, ὅστις διετέλεσεν ὡς τοιοῦτος μέχρι τῆς 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1826, ὅτε ἐφονεύθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας περιπολῶν εἰς τὸ ἐξώτατον τοῦ περιτειχίσματος μέρος. Τῇ 11 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Κριεζώτης, ὃν διώρισε φρούραρχον αὐτῆς ὁ Καραϊσκάκης. Τῇ 1 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Φαβιέρος μετὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ἐκ 500 ἀνδρῶν συγκειμένου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων φέρων πυρίτιδα εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἡς ἐστεροῦντο. Κατὰ Μάϊον τοῦ 1827, συνεπείᾳ συνθήκης, ἐξῆλθον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει τὰ πάνδεινα ὑποστάντες Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Φαβιέρον. Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΞΟΔΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1827 πολιορκιαν αὐτῆς.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος τοῦ 1827 ἡ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως φρουρὰ ἤρξατο κατατρυχομένη ὑπὸ ποικίλων δεινῶν καὶ στερήσεων, ὧν ἡ μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἦτο ἡ τοῦ ὕδατος ἐλάττωσις, διανεμομένου ἀνὰ ἡμίσειαν ὀκὰν εἰς ἑκάστην ψυχὴν τὴν ἡμέραν. Παρατεινομένης τῆς πολιορκίας ἐπὶ δύω ἔτι μῆνας, ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος μὴ ἠραιοῦτο ἡ φρουρὰ ἐκ λιποταξιῶν, τοιαύτη δὲ ἀπειλὴ ἐγένετο.

Ὅθεν ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς τὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, συνισταμένης ἐκ τῶν τεσσάρων στρατιωτικῶν σωμάτων τῶν ἀποτελούντων τὴν φρουράν, καὶ ἐκ τῆς δημογεροντίας, ἤτοι ἐκ πέντε ἀντιπροσώπων.

Περὶ τὴν 10ην ὥραν τῆς νυκτὸς τῆς 12 Ἀπριλίου ὁ Φαβιέρος καλέσας με μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς τὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ στρατόπεδον ἵνα παραστήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς φρουρᾶς, καὶ ὅτι ἐξελέξατο ἐμὲ ὡς ἐντιπρόσωπον τοῦ τακτικοῦ σώματος, μειλιῶν δὲ προσέθηκεν ἐὰν ἀνεδέχομαι τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἀποστολήν, καὶ ταὐτοχρόνως μοὶ ἐνεχείρισε τρεῖς ἐπιστολὰς ἀσφραγίστους πρὸς τοὺς τρεῖς, τὸν Κόχραν, τὸν Γόρδωνα καὶ τὸν Καραϊσκάκην, οὐδεμίαν δὲ πρὸς τὸν Τζουρτζ, καί τοι ἀρχισπράτηγον, ὡς μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀναγνώρισιν τούτου καὶ ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιστολῶν αἱ μὲν δύω ἦσαν γαλλιστὶ γεγραμμέναι, ἡ δὲ πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἑλληνιστί, γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυριακίδου, ἐκπληροῦντος καθήκοντα διερμηνέως καὶ γραμματέως παρὰ τῷ Φαβιέρῳ. Ἅπασαι περιεῖχον τὰς ἑξῆς ὀλίγας λέξεις· «Παρὰ τοῦ κομιστοῦ τῆς παρούσης ὑπολοχαγοῦ Καρατζᾶ θέλετε πληροφορηθῆ περὶ τῆς »καταστάσεως τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ κατὰ τίνα »τρόπον εἶναι πιθανὴ κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ »ταχεῖα λύσις τῆς πολιορκίας». Εἶτα προσεκάλεσε τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ ἀφοῦ ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς, ἠρώτησε κατὰ τύπον τὴν γνώμην των, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας των, οὗτοι δὲ συνήνεσαν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀρχηγοῦ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παρατηρήσεως.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἡ πρεσβεία, προηγουμένων δύω ὁδηγῶν Ἀθηναίων, διέβη τὴν πρώτην πολιορκητικὴν γραμμὴν καὶ προυχώρησεν ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς πόλεως, τῆς μᾶλλον κατεστραμμένης, κειμένης δὲ ἐγγύτερον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐπειδὴ δὲ ἐπατοῦμεν ἐπὶ συντριμμάτων κεραμων καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος μὴ ἐκ τοῦ κρότου προδοθῶμεν, οἱ μὲν ἄλλοι ἐβάδιζον ἀνυπόδητοι· ἀλλὰ αὐτοὺς δὲν ἐμιμήθην ἐγὼ φοβούμενος μὴ πληγωθῶ τοὺς πόδας, προσεῖχον ὅμως μὴ προζενῶ

κρότον. Κατὰ τὴν διάβασιν κάτωθεν μιᾶς τῶν οἰκιῶν ἐκ πῶν ὀλίγων αἵτινες διεστηροῦντο ἔτι, ἠκούσαμεν ἐντὸς αὐτῆς ὁμιλίαν καὶ βῆχα· παραμείναντες ὀλίγον κρυπτῶς προέβημεν. βεβαιωθέντες ὅτι οὔτε τὴν ἐλαχίστην συνέλαβον ὑπόνοιαν οἱ φρουροί. Ἤδη ἤμεθα ἐγγὺς τοῦ περιβάλλοντος τὴν πόλιν τείχους, ἤτοι τῆς τρίτης πολιορκητικῆς γραμμῆς, ὅτε τρεῖς κύνες ὤρμησαν καθ' ἡμῶν ὑλακτοῦντες· ἐσίγησαν δὲ, ἅμα εἰς τῶν ὁδηγῶν ἔρριψε πρὸς αὐτοὺς τεμάχιον ἄρτου. Ἀλλ' οἱ κύνες ἦσαν βεβαίως σκοποὶ τῶν φρουρούντων ἐντὸς τοῦ παρακειμένου πυργίσκου τοῦ τείχους, ὅπερ ἐμέλλομεν νὰ ὑπερπηδήσωμεν. Ὅθεν ὑπεχωρήσαμεν βήματά τινα, παραμείναντες δὲ ὡσαύτως ἐκεῖ μέχρις οὗ ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἡ φρουρὰ οὐδὲν ὑπώπτευσεν ἐκ τῶν ὑλακῶν, προέβημεν αὖθις πρὸς τὸ τεῖχος καὶ ἀνερριχώμεθα ἀλληλοβοηθούμενοι· τέταρτος ἀναβὰς ἐγὼ ἀνέσυρον τὸν πέμπτον ὑποβοηθούμενον ὑπὸ τῶν δύω ὁδηγῶν, ὅτε ἠκούσθη φωνὴ ἀπειλητικὴ καὶ ταυτοχρόνως τρεῖς ἔνοπλοι προέβαινον μετὰ σπουδῆς, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναβῶμεν τὸ τεῖχος ἄνευ μικροῦ τινος θορύβου, ὅστις νὰ μὴ ἠκούετο παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ ἐγγύτατα κειμένου πυργίσκου. Τότε ἐγὼ μὲν καὶ ὁ πέμπτος ἐπηδήσαμεν ἀπὸ τοῦ τείχους, οἱ δὲ ὁδηγοὶ μείναντες ἐντὸς αὐτοῦ, ἀπεμακρύνθησαν ἀπαρατήρητοι ἕνεκα τοῦ σκότους. καὶ, ὡς ἐμάθομεν, εἰσῆλθον τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐνῷ, καταβάντες ἐκ τοῦ τείχους, ἐρεύγομεν δρυμαῖοι, δύω σκιαὶ τουρκίων ἐρρίφησαν καθ' ἡμῶν τῶν δύω ἐκ τοῦ τείχους· ἐτράπημεν τότε πρὸς τὸν Λυκαβητὸν, ὡς τὸ μᾶλλον ἀνόπτοτον μέρος πρὸς καταδίωξιν, μετ' ὀλίγον δὲ ἀφοῦ οὐδὲν πρὸς ἀναζήτησιν ἡμῶν παρετηρήσαμεν τεκμήριον, ἐπανήλθομεν βαδίζοντες πρὸς τὴν μεταξὺ Πατησίων καὶ Πειραιῶς ὁδὸν, μόνον τῶν τριῶν ἑτέρων ἀποχωρησάντων ἐσπευσμένως πρὶν ἢ ἡμεῖς καταβῶμεν τὸ τεῖχος, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὁδοῦ πρὸς ἣν ἐτράπησαν. Ἐνῷ δ' ἀπείχομεν τῆς ὁδοῦ τῶν Πατησίων δέκα περίπου βήματα, πίπτει αἴφνης ὁ συνοδοιπόρος μου χαμαὶ, εἰδοποιῶν με διὰ χαμηλῆς φωνῆς νὰ κάμω καὶ ἐγὼ τὸ αὐτό· ἐνόησα δὲ τὴν αἰτίαν ὅτε παρατήρησα τρεῖς ἵππεις *δελλίδες* ἀνερχομένους ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου Πειραιῶς πρὸς τὰ Πατήσια, ὅπου διέμενεν ὁ ἀρχιστράτηγος Κιουταχής, καὶ καπνίζοντας, ὧν τὸν ἕνα ἠκούσαμεν λέγοντα τουρκιστί· «Ὁ Βεζίρης κύριός μας δὲν κατέβη σήμερον εἰς τὸν Πειραιά». Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας ἐὰν συνελαμβανόμεθα, διότι ἰδίως θὰ ἐβασανιζόμην ἐγὼ σκληρότατα, ἵνα καταστήσω γνωστὰ ὅσα ἡ ἐπιστολὴ ἀπέκρυπτεν. Ὅθεν ἔλαβον τὸ πιστόλι ἀνὰ χεῖρας ἕτοιμος ν' αὐτοκτονήσω, ἐὰν ἀνεκαλυπτόμην. Δύσκολον βεβαίως ἐν τῷ σκότει ἦτο νὰ μᾶς ἔβλεπον οἱ ἱππεῖς, ἀλλ' ὄχι καὶ οἱ ἵπποι, οἵτινες διὰ τῆς προτροχῆς ἢ τῆς ἐξαρνίσεως ἦτο πιθανώτατον νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν τῶν ἱππέων καθ' ἡμῶν· ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη· ἀφοῦ δὲ ἱκανῶς ἀπεμακρύνθησαν, ἐσκέφθημεν ὅτι ἡ εἰς Πειραιᾶ κατάβασις θὰ ἦτο λίαν ἐπικίνδυνος ἕνεκα τῶν περιπολιῶν τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ ὅτι ἀσφαλεστέρα θὰ ἦτο ἡ πρὸς τὸ Καματερὸν ὁδὸς, ὅπου ἤμεθα πλήρεις ἐλπίδων ὅτι θὰ εὕρωμεν ἐσφαγμένους τὸν Κώσταν Βότζαρην, μετὰ τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη ἐκ τῶν ἐξῆς συμπτώσεων.

Τὴν προτεραίαν τῆς ἐξόδου τῆς πρεσβείας ἐθεάθη διὰ τηλεσκοπίου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως στρατὸς καταλαβὼν τὸ Καματερὸν καὶ τὸν ὑπερκείμενον λόφον, ἀλλ' ἐὰν οὗτος ἦτο ἐχθρικὸς ἢ φιλικὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βεβαιωθῇ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου· ὅθεν ἐδέησε νὰ συναφθῇ διάλογος μετά τινος τῶν φρουρῶν τοῦ πλησιεστέρου ὀχυρώματος. Διὸ ὁ Κυριακίδης, ὅστις ὡμίλει τὴν τουρκικὴν, μεταβὰς τὴν νύκτα κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ προφυλαττόμενος ὄπισθεν ὀχυρώματος, ἤρξατο τὸν διάλογον, καὶ ἐπιτηδείως ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ καταλαβόντος τὸ Καματερὸν, ἤκουσα δὲ τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν τοῦ φρουροῦ. «τί θὰ κατορθώσουν αὐτοί; θὰ φάγουν τὰ. . . μου, ὅπως τὰ ἔφαγε καὶ ὁ Βούρβαχης». Οὗτος, ἐκ Κεφαλληνίας, εἶχε καταλάβει πρὸ μηνῶν τινων τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ νικηθεὶς ἐφονεύθη μετὰ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ στρατιωτῶν. Ὑπῆρχεν ἄρα μεγάλη πιθανότης ὅτι ἐκεῖ ἐστρατοπέδευον Ἕλληνες. Ἀλλὰ προχωρήσαντες μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισσοῦ, ἐσκέφθημεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν τὴν αὐτὴν νύκτα νὰ προβῶμεν καὶ μέχρι τοῦ Καματεροῦ, διότι θὰ μᾶς κατελάμβανεν ἡ ἡμέρα· παρατηρήσαντες δὲ ὅτι παρὰ τὴν γέφυραν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ὑπῆρχε βάτος πυκνὴ ἐκρύβημεν ἐντὸς αὐτῆς, καὶ ὁ μὲν συνοδοιπόρος μου ἀπεκοιμήθη, ἐγὼ δὲ ἄγρυπνος ἤκουον ἐνίοτε τὴν ἡμέραν διαβαίνοντας τὴν γέφυραν ἵππεις Τούρκους, καὶ τὸν κόπανον γυναικῶν χωρικῶν, αἵτινες ἔπλυνον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ· φόβος δὲ μὲ κατέλαβεν ὅτε παρετήρησα ἐντὸς τῆς βάτου σχοινίον μήκους μέτρων ὡς ἐγγιστα πέντε, ἐξ οὗ ὑπώπτευσα ὅτι τοῦτο θὰ ἐχρησίμευεν εἰς ἅπλωσιν τῶν πλυνομένων ἐνδυμάτων, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, καὶ ὅτι πιθανὸν θὰ ἤρχετό τις νὰ τὸ ἀναζητήσῃ καὶ μᾶς ἀνακαλύψῃ· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη. Ἅμα δὲ ἐνύκτωσεν, ἀφοῦ ἐκορέσθημεν ὕδατος, διαβάντες τὴν γέφυραν, ἠκολουθήσαμεν τὴν πρὸς τὸ Καματερὸν ὁδὸν, ἀλλὰ λίαν βραδέως, διότι ὁ συνοδοιπόρος μου καταλιπὼν κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους ἀναρρίχησίν του πλὴν τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ μανδύου καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόδησιν, καὶ βαδίζων ἀνυπόδητος ἐπόνει τοὺς πόδας, καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου. Ἐβράδυνον προσέτι τὴν πορείαν μας καὶ αἱ ὑλακαὶ τῶν κυνῶν τοῦ ἐγγὺς τῆς ὁδοῦ ἐστρατοπεδευμένου πρὸς δυσμὰς τῶν Πατησίων ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, διότι ἠναγκαζόμεθα ἐνίοτε νὰ παραμένωμεν κρυπτόμενοι. Ἕνεκα τῶν προσκομμάτων τούτων ἀρίχθημεν ἔξωθεν τοῦ χωρίου περὶ τὸ μεσονύκτιον, καὶ ὁ μὲν συνοδοιπόρος μου παρέμεινεν ἔξωθεν τοῦ χωρίου, κρυβεὶς ὄπισθεν φράκτου τινός· ἐγὼ δὲ προχωρήσας παρετήρησα πυρὰν ἔξωθεν καλύβης, πλησιάσας δὲ πρὸς αὐτὴν μέχρι δεκαπέντε βημάτων εἶδον πέντε φουστανελοφόρους, τέσσαρας μὲν καθημένους περὶ τὴν πυρὰν, ἕνα δὲ ἱστάμενον καὶ σείοντα ἐπ' αὐτῆς τὸν χιτῶνά του. . .Οὗτοι συνδιελέγοντο ἀλβανιστί· ταῦτα ἦταν τεκμήρια ἱκανὰ εἰς ἐνθάρρυνσιν ὅτι οἱ πέντε οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κώστα Μπότζαρη συγκείμενον ἐκ Σουλιωτῶν· ὅθεν ἔδραμον πρὸς τὸν συνοδοιπόρον μου καὶ ἀνήγγειλα ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσα, καὶ τὸν προέτρεπον νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς ὅπου ἦσαν οἱ πέντε φουστανελοφόροι, καὶ ὡς γινώσκων τὴν ἀλβανικὴν νὰ βεβαιωθῇ ἐὰν εἶναι ἐχθροὶ ἢ φίλοι· ἀλλὰ δὲν συνήνεσεν, ἐγὼ δὲ ἐπανῆλθον πλήρης ἐλπίδων ὅτι ἦσαν Σουλιῶται. Πρὶν ὅμως πλησιάσω, εἶδον καταβαίνοντα ὁπλοφόρον ἐκ τῶν ὑπερκειμένων οἰκιῶν, ὅστις, ὡς ἠδυνήθην νὰ διακρίνω ἐν τῷ σκότει, ἔφερεν ἐνδυμασίαν στρατιώτου Ἀνατολίτου. Ὅθεν ὑπεχώρησα δρομαῖος προσκαλέσας καὶ τὸν συνοδοιπόρον μου νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ὅπερ καὶ ἔπραξεν οὗτος κεκυρῶς καὶ σιωπηλὸς μέχρις ὑψηλοτέρας τοῦ λόφου θέσεως, ἔνθεν ἀπαρατήρητοι ἠδυνάμεθα νὰ ἐπισκοπῶμεν τοὺς ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένους. Ἐπὶ δύω περίπου ὥρας μετὰ τὴν αὐγὴν ἐξ οὐδενὸς τεκμηρίου ἠδυνήθημεν νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ἐὰν ἦτο ἐχθρικὸς ἢ φιλικός. Οἱ συμπερασμοὶ ἡμῶν μᾶς ἐνεθάρρυναν ἐπὶ μᾶλλον, ὅτε αἴφνης ἠκούσαμεν τὸ ὄνομα *Ἀγγέτ*. Τοῦτο διέλυσε πᾶσαν ἡμῶν ἀμφιβολίαν, ἐγὼ δὲ τότε κυριευόμενος ὑπὸ ἀκατασχέτου ὕπνου, ἀπεμακρύνθην ἐκ τῆς σκοπιᾶς μου τινὰ βήματα, εἰδοποιήσας τὸν συνοδοιπόρον μου ἵνα ἀγρυπνῇ, καὶ κατακλιθεὶς ἐκοιμήθην. Ὅτε ἀφυπνίσθην ἦτο ἤδη σκότος βαθύ· πάραυτα δὲ ἀναστὰς τὸν ἀνεζήτουν, ἀλλ' οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον διελογιζόμην περὶ τοῦ πρακτέου, ὁτὲ μὲν ὑποπτεύων ὅτι ἀπεκοιμήθη καὶ διστάζων νὰ τὸν ἐγκαταλίπω, ὁτὲ δὲ ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν νομίσας ὅτι ἀνεχώρησα καὶ ἐγὼ, ἔρχομαι πιθανωτέραν τὴν δευτέραν ταύτην εἰκασίαν, καὶ ἀπεράστα νὰ πράξω ὁμοίως.

Μετὰ πολὺ ὡσὸν ὕπνον ὑπὸ ἥλιον Ἀπριλίου ἐγερθεὶς ἠσθανόμην ἀκάθεκτον δίψαν, ἐκ ταύτης δὲ καὶ τὰς δυνάμεις μου ἠσθανόμην ἐξαντλουμένας· πρωτίστη ἄρα ἀνάγκη ἦτον ἡ ἀναζήτησις ὕδατος. Ὅθεν ἀπεράσισα νὰ καταβῶ εἰς Ἐλευσῖνα διαβαίνων διὰ τοῦ Χατζαρίου, ὅπου ἤμην βέβαιος ὅτι ὑπῆρχεν ὕδωρ. Ἀλλ' ἕνεκα ἐλλείψεως ὁδοῦ ἢ τοὐλάχιστον στενωποῦ ἀγούσης πρὸς τὸ Χατζάρι, περιεπλανώμην ἐν σκότει δι' ὀρέων καὶ φαράγγων, μασσῶν κάρδαμα καὶ ῥοῶν τὸν ζωμὸν αὐτῶν ἀνωρελῶς ἵνα ὑγρανθῇ τὸ στόμα μου. Τὴν αὐγὴν εἶδον ἐνώπιόν μου ἀπὸ τοῦ ὄρους τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος, κατέβην δὲ διευθυνόμενος πρὸς τὸ πλησιέστερον χωρίον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ καταπαύσω τὴν δίψαν μου· ἀλλ' εὗρον τὰ φρέατα ξηρὰ ἢ πλήρη πετρῶν καὶ τοῦ χωρίου τούτου, καὶ παντὸς ἑτέρου εἰς ὃ εἰσηρχόμην πρὸς ἀναζήτησιν ὕδατος, διότι κατὰ τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον ἦτο ἀνυδρία ἐκτακτος. Ἠναγκάσθην δὲ ὅλην τὴν ἡμέραν νὰ περιπατῶ ἵνα ἀφιχθῶ διὰ μέσου τῆς πεδιάδος εἰς Ἐλευσῖνα· διότι μετέβαινον ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον μὴ ἀκολουθῶν τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, τοσοῦτον δὲ ἦσαν ἐξηντλημέναι αἱ δυνάμεις μου, ὥστε μετὰ ὁδοιπορίαν ἡμισείας ὥρας εἶχον ἀνάγκην ἀναπαύσεως μακρᾶς. Ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸ τῆς Ἐλευσῖνος ὑπὸ τὴν γέφυραν ὑπῆρχεν ὕδωρ βορβορῶδες, ἐφ' οὗ ἐπέτων πλῆθος ἐντόμων, καὶ ὅμως μετὰ σπουδῆς ἀφῃρέσα ἐκ τῆς κεφαλῆς μου τὸ φέσιόν μου, καὶ δι' αὐτοῦ ἐθεράπευσα τὴν δίψαν μου, πάραυτα δὲ ἀνέκτησα τὰς δυνάμεις μου. Ἐκεῖθεν μετέβην εἰς ἓν παρεκκλήσιον κείμενον ἔξωθεν τῆς Ἐλευσῖνος κατηρειπωμένης, ἐν ᾧ ἐκοιμήθην ἔχων ὡς προσκεφάλαιον ὀγκώδη λίθον μέχρι τῆς πρωΐας ἄνευ διακοπῆς. Τὴν πρωΐαν ἐπανῆλθον εἰς τὴν γέφυραν, διότι καὶ ἐνταῦθα τὰ φρέατα ἦσαν κενὰ, καὶ ἀφοῦ ἔπιον ἐκ τοῦ αὐτοῦ βορβορώδους ὕδατος, ἠκολούθησα τὴν πρὸς τὰ Μέγαρα παραλίαν ὁδὸν· κατὰ δὲ τὴν πορείαν μου ταύτην ὁσάκις ἀπήντων ῥύακας καθαροῦ ὕδατος, οὕτινος ἡ παραλία αὕτη γέμει, ἐσταμάτων καὶ ἔπινον ἀκορέστως, ἥκιστα αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τροφῆς, καὶ ἀνακτῶν τὰς δυνάμεις μου διὰ μόνου τοῦ ὕδατος.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν παρατηρήσας πλοιάριον παρὰ τὴν παραλίαν, προσεκάλουν αὐτὸ διὰ φωνῶν καὶ χειρονομιῶν νὰ πλησιάσῃ καὶ μὲ παραλάβῃ, ἀλλ' αὐτὸ τοὐναντίον ἀπεμακρύνθη. Ἐξακολουθήσας τὴν πορείαν μου ἐπὶ τρεῖς περίπου ὥρας παρετήρησα ἕτερον πλοιάριον ἀλιευτικὸν ἠγκυροβολημένον· τότε προχωρήσας μετὰ προσοχῆς καὶ κρυπτόμενος ὄπισθεν τῶν ἐλαιῶν ἐνεφανίσθην ἐπὶ τῆς παραλίας. Ὁ κύριος τοῦ πλοίου ἔντρομος με παρετήρει, ὅτε δὲ τοῦ εἶπον ὅτι ἐξῆλθον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀποστολὴν, ἀναγνωρίσας με ἀνέκραξεν· «Εἶσαι ὁ ἀξιωματικὸς Κρατζᾶς, ἐγὼ ἤμην δεκανεὺς εἰς τὸν λόχον σου». Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓν δεκαετὲς παιδίον του, καὶ ἅμα ἔμαθεν ὅτι ἐπὶ τέσσαρα ἡμερονύκτια ἤμην ἄσιτος, μοὶ προσέφερεν ἄρτον καὶ ἐλαίας. Ἀλλ' ἐγὼ ἠσθανόμην δίψαν μᾶλλον ἢ πεῖναν, καὶ ὅτε μοὶ παρουσίασε σταμνίον καθαρωτάτου ὕδατος, ἔπιον ἐξ αὐτοῦ ἀπλήστως καὶ ἐπανειλημμένως, καὶ μετὰ ταῦτα ἔραγον καθήμενος ἐπὶ τῆς παραλίας.

Περὶ τὴν δείλην ἀπεβιβάσθην ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Φανερωμένης τῆς νήσου Σαλαμῖνος. Ἐκεῖ εἶχον καταφύγει οἰκογένειαι χωρικαὶ ἐκ τῆς Μεγαρίδος κατοικοῦσαι ἐντὸς καλυβῶν· ἐν μιᾷ τούτων προσκληθεὶς διενυκτέρευσα, ἀγοράσας δὲ ἕνα κριὸν

συνεγευμάτισα μετὰ τῆς κατοικούσης ἐν τῇ καλύβῃ οἰκογενείας ἐκ δώδεκα προσώπων συγκειμένης, ἥτις περίεργος οὖσα νὰ μάθῃ τὰ τῆς ἐξόδου μου, μὲ παρεκάλεσε νὰ τὰ διηγηθῶ. Δὲν ἐξεπλάγησαν δὲ τοσοῦτον κατὰ τὴν διήγησίν μου, ἰδίως αἱ γυναῖκες, ὅσον ὅταν ἤκουσαν ὅτι ἐκοιμήθην ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου, διότι κατ' αὐτὰς κατῴκουν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ στοιχεῖα, ἤτοι τὰ δαιμόνια. Ἀλλ' ἐγὼ τὰς ἐβεβαίωσα ὅτι ἐκοιμήθην δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀνενόχλητος καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διακοπῆς. Δαιμόνια δι' ἐμὲ φοβερὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ καλύβῃ . . . αἱ ψεῖραι, αἵτινες μ' ἐβασάνισαν τὴν νύκτα ὅλην, ζωηρονηθεῖσαι ὑπὸ τῆς θερμοκρασίας τῆς καλύβης. Τὸ δὲ χείριστον, τοσοῦτον ὀλίγον χῶρον κατεῖχον ἐν τῇ καλύβῃ, ὥστε δὲν ἠδυνάμην νὰ κάμω χρῆσιν τῶν βραχιόνων μου καὶ νὰ ξεσθῶ πρὸς βραχεῖαν ἀνακούρισιν. Ὅλεν ἀνυπομόνως περιέμενον τὴν αὐγήν, ὅτε ἐπὶ ὄνου μετέβην εἰς Ἀμπελάκια. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὃν ἀπήντησα εἰσελθὼν εἰς τὸ χωρίον, ἦτο ὁ συνοδοιπόρος μου. — «Πῶς ἐδῶ!» ἀνέκραξα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἀντὶ ἀπαντήσεως ἀπεμακρύνθη, τοῦτο δὲ ἔκαμε καὶ ὁσάκις μετά πινα ἔτη συνηντήθημεν. Ὅθεν αἴνιγμα μοὶ εἶναι ἔτι διατί μ' ἐγκατέλιπε κοιμώμενον, καὶ πῶς μετέβη, ὡς ἔμαθον, τὴν προτεραίαν εἰς Ἀμπελάκια, ἀνυπόδητος καὶ ἔχων ἀνάγκην τοῦ βραχίονος ἵνα στηρίζηται ἀπὸ τοῦ Κηφισσοῦ μέχρι τοῦ Καματεροῦ. Ὁ συνοδοιπόρος μου οὗτος ἦτο εὐγενὴς τοὺς τρόπους, εἷς τῶν λογίων Ἀθηναίων, ἔχων ζωηρὸν τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας, μετ' αὐτοῦ δὲ διηρχόμην τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας. Γνωρίσας με τὸ πρῶτον κατὰ τὴν πολιορκίαν, μὲ περιεποιεῖτο παραματιεθέντα ὡς ἀδελφός. Τὴν σύμπτωσιν τῆς ἀποστολῆς τῶν δύω πρὸς τὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ στρατόπεδον ἐθεωρήσαμεν ἀμοιβαίως εὐτύχημα. Ἄρα τὸ αἴτιον τῆς ἀπορυγῆς του οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο ἢ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως ὅτι μ' ἐγκατέλιπε κοιμώμενον ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐγγύτατα ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἕνεκα τοῦ τρόπου ὅστις τὸν εἶχε καταλάβει.

Ἐντὸς τῶν Ἀμπελακίων εὗρον παρ' ἐλπίδα δύω στενοτάτους φίλους, τὸν Λεβίδην καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς κυρίας Πραΐδου, οἵτινες ἦσαν ἐκεῖ ὡς φρουντισταὶ τοῦ στρατοπέδου. Ἅμα ἰδόντες με ἔσπευσαν νὰ μοὶ χορηγήσωσιν ὡς ἠδύναντο τὰ χρειώδη ἐνδύματα, νὰ ρίψωσι δὲ εἰς τὸ πῦρ τὰ γέμοντα ψειρῶν ἰδικά μου. Οὕτως ἐνδυθεὶς ἔσπευσα νὰ ἐπιβῶ ἐπί τινος τῶν πλοιαρίων τῶν κομιζόντων τροφὰς εἰς τὸ στρατόπεδον. Εἰσελθὼν ἐντὸς τοῦ λιμένος διευθύνθην πρὸς τὴν φρεγάταν «Ἑλλάδα», ὅπου εἶχον μάθει παρὰ τῶν δύω φίλων μου ὅτι ἐτύγχανε νὰ ἦναι ὁ Μαυροκορδάτος· ἀφοῦ δὲ ἀνεκοίνωσα πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν Μιαούλην τὰ τῆς ἀποστολῆς μου, μετέβην διὰ λέμβου, ἥτις μοὶ ἐδόθη, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Καραϊσκάκη, ὅπου εὑρὼν αὐτὸν μόνον ἐπέδωκα τὴν ἐπιστολὴν καὶ προσέθηκα ὅτι ὁ Φαβιέρος μοὶ παρήγγειλεν, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του δὲν λύεται ἡ πολιορκία διὰ τῆς ἀποδιώξεως τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν πολιορκητικῶν θέσεών του, διότι τοῦτο δὲν εἶναι ἐφικτὸν εἰς στρατὸν ἄτακτον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποστολῆς δύω μέχρι δύω καὶ ἡμισείας χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ τινων πολεμικῶν πλοίων κατὰ τὸν Ὠρωπὸν πρὸς κατοχὴν τῶν θέσεων, δι' ὧν ἀποστέλλονται ἐξ Εὐβοίας τὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ τουρκικοῦ χρειώδη. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπήντησεν ὅτι συμφωνεῖ, ἀλλά, τείνας τὴν χεῖρα πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ τὸ Φάληρον, «Ἐκεῖ εἶναι οἱ ἀρχηγοί», εἶπεν, ὑποδείξας τὸν Τζουρτζ καὶ τὸν Κόχραν. Ἀκολούθως ἐπέβην ἐπὶ τῆς ἰδιοκτήτου γολέτας τοῦ Γόρδωνος, ὅπου εὗρον αὐτὸν παρασκευαζόμενον ἵνα ἀπέλθῃ, πλήρη δικαίας ἀγανακτήσεως διὰ τὴν παρασπόνδησιν πρὸς τοὺς Τουρκαλβανοὺς, οἵτινες συναινέσαντες νὰ καταλίπωσι τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἔνοπλοι καὶ ἀσφαλεῖς, προσεβλήθησαν μετὰ τὴν ἔξοδόν των, καὶ μόλις ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν προφθάσαντες νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον. Τῆς παρασπονδήσεως ταύτης ἐγένετο ἀφορμὴ, ὡς ἐλέγετο, εἷς ἐκ τῆς συνοδείας πρὸς ἀσφάλειαν τῶν Ἀλβανῶν, ἄθλιος στρατιώτης, ὅστις ἠξίου ν' ἀνταλλάξῃ τὸ ζεῦγος τῶν εὐτελῶν πιστολίων του πρὸς τὸ ζεῦγος τῶν ἀργυροστολίστων πιστολίων ἑνὸς τῶν Τουρκαλβανῶν, ἐξ οὗ προέκυψε μεταξὺ τῶν δύω σύγκρουσις ἔνοπλος πάραυτα γενικευθεῖσα. Ὅθεν ἀπεποιήθη ὁ Γόρδων νὰ λάβῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν καὶ νὰ μὲ ἀκούσῃ, εἰπὼν ὅτι δὲν ἀναμιγνύεται εἰς τὰ τοῦ στρατοπέδου. Ἐκεῖθεν ἐπανῆλθον ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Ἑλλάδος». Εἰς ταύτην δὲ συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου παρουσιάσθην πρὸς τὸν Κόχραν, ὅστις διέμενεν ἐν τῷ ὁρμῷ τοῦ Φαλήρου ἐπὶ τῆς ἰδιοκτήτου γολέτας του. Ἀφοῦ δὲ τῷ ἐπέδωκα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Φαβιέρου καὶ τοῦ εἶπον ὅσα οὗτος μοὶ παρήγγειλεν, μοὶ εἶπε, παρόντος τοῦ διερμηνέως αὐτοῦ Μάσσωνος, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διαμείνῃ ἐνταῦθα πλειότερον τῶν ἡμερῶν τεσσάρων ἢ πέντε, διότι ἔσπευδε νὰ μεταβῇ ἀλλοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν σπουδαιοτάτου σχεδίου. Τότε ἔστρεψα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐδάκρυσα διὰ τὴν τύχην τῶν ἐν αὐτῇ συναγωνιστῶν μου. Ἐπειδὴ δὲ ἤγγιζε τὸ πρόγευμά του προσεκάλεσε τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ἐμὲ νὰ μετάσχωμεν αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα ἀπερχομένους μᾶς προσεκάλεσε καὶ διὰ τὸ γεῦμα. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἐταλαντίζομεν τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος μεθ' ὅσα ἠκούσαμεν, περὶ δὲ τὴν δείλην μετέβημεν αὖθις εἰς τὸ Φάληρον διὰ τὸ γεῦμα, πολυτελῶς παρασκευασμένον καὶ ἐκ ποικίλων φαγητῶν τῶν πλείστων μαγειευμένων ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς ὁ Μάσσων μ' ἐπληροφόρει ἑκάστοτε. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπιούσης ἀπῆλθον εἰς Πόρον μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅπου διέμενον ἡ μήτηρ του καὶ αἱ δύω

ἀδελφαί του. Κατὰ δὲ τὴν εἰς Πειραιᾶ διατριβήν μου ἐπεσκέφθην τὸν Ἰγγλέσιν, διοικητὴν τοῦ ἐν Πειραιεῖ τακτικοῦ τάγματος· οὗτος μοὶ προσέφερε τὴν διοίκησιν ἑνὸς τῶν λόχων, ἣν ἀπεδέχθην ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπανέλθω μετὰ τὴν σύντομον ἐν Πόρῳ διαμονήν μου· ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἡ τοῦ Φαλήρου ἀτυχὴς μάχη.

Γ. Καρατζας.

ΚΟΥΡΤΩ ΔΙΒΕΡΝΕΡΕΣ

Φιλολογικά τινα διδακτικὰ συγγράμματα, θεωρηθέντα ὡς τέλεια τοῦ εἴδους αὐτῶν ἔργα, καὶ ὡς ἀπαραίτητοι ὁδηγοὶ ὡρισμένης τινὸς μαθήσεως, κατέστησαν πασίγνωστα καὶ δημοτικά, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων αὐτῶν οὐ μόνον εἰς τοὺς ἰδίους ὁμοεθνεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ξένους. Τοιοῦτον παρ' ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ Γάλλου Κουρτῶ Διβερνερὲς (Courtaud-Divernesse), ὅπερ κατέστησε γνωστὸν πᾶσι τοῖς γινώσκουσι τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ Γαλλοελληνικὸν αὐτοῦ λεξικόν, τὸ τελειότερον τῶν ἐν τῇ Γαλλικῇ ὑπαρχόντων. Ηλὴν ὅμως τοῦ ὀνόματος τοῦ Διβερνερὲς, τοῦ ἀποβιώσαντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὀλίγοι γινώσκουσί τι πλειότερον περὶ αὐτοῦ.

Θεωροῦμεν καθῆκον καὶ ὀφειλὴν πρὸς τὴν μνήμην τοῦ φιλέλληνος ἀνδρὸς, τοῦ ὁλόκληρον βίον ἀφιερώσαντος καὶ περιουσίαν δαπανήσαντος ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ν' ἀναγράψωμεν ἐν τῇ *Ἑστίᾳ* βραχείας βιογραφικὰς σημειώσεις. Πρὸς τοῦτο δὲ μεταφέρομεν ἐν συντόμῳ χωρίον λόγου τοῦ κυρίου Gidel, ἀντιπροέδρου τοῦ ἐν Παρισίοις συλλόγου πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γαλλίᾳ.

Ὁ κ. Gidel ἐκτιθέμενος τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πεπραγμένα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἐποιήσατο καὶ μνείαν τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν, οὓς ὁ θάνατος ἀνήρπασεν ἐκ τῶν τάξεων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου· ἐν ἄλλοις δὲ ἰδιαιτέρας ἠξίωσε μνείας καὶ μακροτέρου λόγου τὸν Pierron καὶ τὸν ἐν λόγῳ Divernesse.

«Ὁ Κουρτὼ Διβερνερὲς ἀπεβίωσεν ἐν ἡλικίᾳ 84 ἐτῶν, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1879. Ἔπρεπε νὰ ἦτο Ἕλλην, ἀλλ' Ἕλλην ἐκ Σπάρτης καὶ οὐχὶ ἐξ Ἀθηνῶν· διότι ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὴν αὐστηρὰν εἰλικρίνειαν καὶ τραχύτητα τοῦ Σπαρτιάτου· ἄκαμπτος πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ βίου αὐτοῦ, ὑπεστήριζεν ὅ,τι ἐθεώρει ἀληθὲς ἀνενδότως καὶ ἀτρομήτως, πολλάκις δὲ καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμφερόντων. Δὲν ἀπέφευγε τὸν ἀγῶνα, τοὐναντίον ἐπεζήτει, καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τοῦ ἀντιπάλου. Ἅπαν τὸ στάδιον τοῦ βίου αὐτοῦ, ὅπερ καθιέρωσεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπῆρξεν ἐργῶδες.

Ἐγεννήθη ἐν Φελλετὲν τοῦ νομοῦ Creuse τῇ 19 Νοεμβρίου 1794 καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ πάππου αὐτοῦ εἰρηνοδίκου τῆς πόλεως ταύτης.

Διανύσας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν, μετέβη κατόπιν εἰς τὸ Λύκειον Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου, ἔνθα ἐπὶ διετίαν διήκουσε ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἀπεσκόπει δὲ καὶ εἰς ἀνωτέραν παίδευσιν, ἀλλὰ στρατολογηθεὶς ἐμποδίσθη, ἐπὶ διετίαν ὑπηρετήσας ὡς στρατιώτης ἐν τῷ 8ῳ συντάγματι τῶν οὐσσάρων.

Ἀπαλλαγεὶς τῆς ὑπηρεσίας διωρίσθη ἀλληλοδιαδόχως καθηγητὴς ἐν τοῖς παιδευτηρίοις Τούλης, Μοντινιάκ, Βερζεράκ, τόπων καὶ ὀνομάτων οὐδὲν ἐνεχόντων τὸ ἀττικόν. Εἶτα λαβὼν τὸν βαθμὸν τοῦ διδάκτορος τῆς φιλολογίας, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς ἐν ἐκπαιδευτηρίοις ἑτέρων πόλεων μέχρι τοῦ 1849, ὅτε ἀπεχώρησε τῆς διδασκαλίας, περατώσας τὰ ἔτη τῆς συντάξεως.

Ἐνωρὶς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐφείλκυσε τὴν περιέργειαν αὐτοῦ καὶ συνεκέντρωσεν περὶ τὴν μελέτην αὐτῆς πᾶσαν δύναμιν. Τῷ 1821 ἐδημοσίευσε νέαν μέθοδον πρὸς ἐκμάθησιν αὐτῆς, ἐκδοθεῖσαν δεκάκις μέχρι τοῦ 1867. Τῷ δὲ 1830 ἐδημοσίευσε σύντομον περίληψιν τοῦ ἔργου τούτου.

Τὸ κύριον ὅμως ἔργον τοῦ Διβερνερὲς ἦτο ἡ σύνταξις Ἑλληνογαλλικοῦ λεξικοῦ, οὗτινος τὴν ὕλην συνέλεγε συντάσσων τὴν ἑλληνικὴν γραμματικήν. Ἐποιήσατο δὲ χρῆσιν πρὸς παρασκευὴν τοῦ μεγάλου λεξικοῦ οὐ μόνον τῶν σχολιαστῶν, καὶ τῶν λεξικογράφων, οἷον Ἡσυχίου, Σουΐδα, Πολυδεύκους, ἀλλὰ κατῆλθε μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, συνεπικούρους ἔχων καὶ τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας τῶν νεωτέρων φιλολόγων, Βουδαίου, Κασαυβωνίου, Δουκαγγίου, Στεφάνου, Κοραῆ, Σχραϊδερ, Βοασσονάτου. Εἰργάζετο ἐπὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτη. Ὀλίγαι ὧραι ὕπνου ἤρκουν αὐτῷ πρὸς ἀνάπαυσιν, τὰς ἐπιλοίπους ἀφιέρου εἰς τὴν ἐργασίαν. Οὕτως ἐπεράτωσε τῷ 1859 τὸ ἐπίπονον αὐτὸ ἔργον· τῷ δὲ 1874 ἐποιήσατο νέαν ἔκδοσιν, περὶ ἧς ὁ ἡμέτερος διαπρεπὴς συνάδελφος κ. Em. Miller ἔγραψε κρίσιν ἐπαινετικὴν ἐν τῷ Journal de Savants.

Εἰς τὸ ἐπιπονώτατον αὐτὸ ἔργον ὁ Διβερνερὲς οὐδένα προσέλαβε βοηθὸν, οὐδένα συνεργάτην, ἠθέλησε νὰ εἶναι μόνος ἐκδότης καὶ μόνος κύριος ἔργου, οὗτινος αὐτὸς οὗτος ἦτο δημιουργός. Ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸ πάντα τὸν βίον καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν, δαπανήσας ὑπὲρ τὰς 80,000 φράγκων πρὸς ἐκτύπωσιν, ἐξ ὧν οὐδὲν σχεδὸν εἰσέπραξε. Δὲν εἶναι δίκαιον ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ν' ἀπονείμῃ δημοσίᾳ τιμὴν εἰς τὸ σπάνιον αὐτὸ παράδειγμα τῆς εὐσταθείας καὶ τῶν θυσιῶν;

Ὀφείλομεν ἔτι αὐτῷ ἔπαινον διὰ σοφὰς ἄλλας μελέτας καὶ ἐμβριθεῖς ἐργασίας ἐπὶ τῆς μετρικῆς Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, διὰ φυλλάδια πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐν οἷς ὑποστηρίζει τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐν τοῖς σχολείοις, διότι ἐν πεποιθήσει ἐπρέσβευεν

ὅτι διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἡ μάθησις κάλλιον προάγεται· καὶ ὅτε φίλοι τινὲς συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ ἱδρύσωσι τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, ὅπως ὑπερασπισθῶσι τὴν τέως ἀπειλουμένην ἑλληνικήν, ἔσπευσε νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς ἡμετέρας τάξεις. Διὸ καὶ ὁ Σύλλογος ἡμῶν δὲν θ' ἀπαξιώσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν θλῖψιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἑνὸς τῶν γενναίων πρωταγωνιστῶν τοῦ σκοποῦ, ὃν ὑποστηρίζει».

Τοιαῦτα εἶπεν ὁ κ. **Gidel** περὶ τοῦ ἑλληνιστοῦ τούτου, οὗτινος ἡ μνήμη καὶ παντὶ Ἕλληνι, περὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ἀσχολουμένῳ, εἶναι προσφιλής. Κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα συνέστη ἐν Παρισίοις ἐπιτροπὴ δεκαμελὴς προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ κ. **Ém. Egger** πρὸς ἀνίδρυσιν δι' ἐράνου τῆς προτομῆς τοῦ Διδερενερὲς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἧς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον ὁμοψήφως ἀπεφήνατο, ὅπως τόπος δημόσιος ἐν τῇ πόλει ὁρισθῇ πρὸς τοῦτο.

Ἐγκύκλιοι τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐστάλησαν καὶ εἰς πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι οἱ ἡμέτεροι συμπολῖται θέλουσι σπεύσει νὰ συνεισφέρωσι τὸ καθ' ἑαυτοὺς, τιμῶντες τὴν μνήμην ἀνδρὸς φιλέλληνος, ἐργάτου εἰλικρινοῦς καὶ γενναίου τῶν γραμμάτων, οὐδενὸς φεισαμένου πρὸς ἴδρυσιν τοῦ φιλολογικοῦ ἐκείνου μνημείου, δι' οὗ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀρρήκτως συνεδέθη μετὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

Α. Μηλιαρακης.

ΑΝΕΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

[Μυθιστόρημα Ἕκτορος Μαλὸ βραβευθὲν παρὰ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μετάφρασις Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ].

Συνέχεια· τόμ. σελ. 401.

Β'

Ἡ μέλαινα πόλις.

Μακρὰ εἶναι ἡ ὁδὸς ἐκ Μονταγρὶς εἰς Βάρσας. Ἡ πόλις αὕτη κεῖται εἰς τὸ μέσον τῶν Κεβεννῶν, πρὸς τὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους τὴν ἀφορῶσαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ἡ ἀπόστασις εἶναι πεντακοσίων ἢ ἑξακοσίων χιλιομέτρων κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, δι' ἡμᾶς ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν περιδρόμων εἰς οὓς μᾶς ἐβίαζεν ὁ τρόπος τοῦ βίου καὶ τῆς ὁδοιπορίας μας, χιλίων καὶ ἐπέκεινα, διότι ἤμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ζητῶμεν πόλεις ἢ μεγάλα πολίχνια· ἄλλως αἱ παραστάσεις ἡμῶν δὲν ἦσαν προσοδοφόροι.

Μᾶς ἐχρειάσθησαν τρεῖς σχεδὸν μῆνες δι' αὐτὰ τὰ χίλια χιλιόμετρα. Ἀλλ' ὅταν ἐφθάσαμεν περὶ τὰς Βάρσας, μετρήσας τὰ χρήματά μου, μετὰ χαρᾶς εἶδον ὅτι καλῶς μετεχειρίσθημεν τὸν καιρόν μας· διότι εἰς τὸ δερμάτινόν μου βαλάντιον εὗρον ὅτι εἶχον ἑκατὸν εἰκοσιοκτὼ δραχμῶν περίσσευμα. Ὥστε εἰκοσιδύω δραχμαὶ μόνον μοὶ ἔλειπον διὰ νὰ δυνηθῶ ν' ἀγοράσω τὴν ἀγελάδα τῆς μάνας Βαρβερίνας.

Ἦτον δὲ καὶ ὁ Ματτίας ὀλιγώτερον ἐμοῦ εὐχαριστημένος, καὶ ἐκόμπαζε διότι συνέδραμε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ κέρδος τοσαύτης ποσότητος. Τὸ ἀληθὲς δὲ εἶναι ὅτι ἡ συνδρομή του ἦτον μεγάλη, καὶ ὅτι χωρὶς αὐτοῦ, καὶ ἰδίως χωρὶς τοῦ εὐθυαύλου του, δὲν θὰ ἐκερδίζομεν ποτὲ 128 δραχμὰς, ὁ Κάπης καὶ ἐγώ.

Ἀπὸ Βάρσας ἕως Χαβανὸν θὰ ἐκερδίζομεν βεβαίως τὰς 22 δραχμὰς, ἃς ἀκόμη ἐχρειαζόμεθα.

Αἱ Βάρσαι ὅπου ἐφθάνομεν ἦσαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν πτωχὸν χωρίον ὀρεινὸν, γνωστὸν μόνον διότι πολλάκις ἐχρησίμευσεν ὡς καταφύγιον εἰς τοὺς κληθέντας *τέκνα Θεοῦ*, ὧν ἐστρατήγει ὁ Ἰωάννης Καβαλιέρος. Ἡ δυσπρόσιτος αὐτοῦ θέσις ἐντὸς τῶν ὀρέων καθίστα αὐτὸ σημεῖον ἐπιζήτητον ἐπὶ τοῦ πολέμου τῶν Καλβινιστῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ἀλλὰ συγχρόνως συνετέλει καὶ εἰς τὴν πτωχείαν του. Περὶ τὰ 1750 πρεσβύτης τις εὐπατρίδης, φίλος τῶν ἀνασκαφῶν, ἀνεκάλυψεν εἰς Βάρσας ἀνθρακωρυχεῖα, καὶ ἔκτοτε αἱ Βάρσαι κατέστησαν ἓν τῶν κυριωτέρων ταμείων τῶν ἀνθράκων, καὶ ταῦτα τὰ ὀρυχεῖα, τὰ τῆς Ἀλαίσης, τοῦ Σαὶν-Γερβαὶ καὶ τῆς Βεσσήγης, προμηθεύουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ σχεδὸν διαμφισβητοῦσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν ἀγορὰν τῆς Μεσογείου. Ὅτε ἤρχισε τὰς ἐρεύνας του ὅλοι τὸν ἐχλεύαζον, καὶ ὅτε ἔφθασεν εἰς βάθος 150 μέτρων χωρὶς νὰ εὕρῃ οὐδὲν, πολλοὶ ἠθέλησαν νὰ τὸν ἐγκλείσουν εἰς φρενοκομεῖον, διότι ἡ περιουσία του ὅλη θὰ κατηναλίσκετο εἰς τὰς ἀνοήτους ταύτας ἀνασκαφάς. Αἱ Βάρσαι εἶχον ἐντὸς τῆς περιφερείας των μεταλλεῖα σιδήρου· ἀλλὰ ἄνθρακες δὲν εὑρίσκονται, οὔτε εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν ἐκεῖ. Χωρὶς ὅμως ν' ἀποκρίνεται, καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ τοὺς χλευασμοὺς, ὁ πρεσβύτης εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐντὸς τοῦ ὀρύγματός του, καὶ ἐκεῖθεν δὲν ἐξήρχετο πλέον. Ἐκεῖ ἔτρωγεν, ἐκεῖ ἐκοιμᾶτο, καὶ μόνους εἶχεν ἐκεῖ ν' ἀκούῃ τοὺς δισταγμοὺς τῶν ἐργατῶν οὓς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ μετεχειρίζετο. Οὗτοι, εἰς ἕκαστον κτύπημα τῆς δικέλλης των, ὕψουν τοὺς ὤμους· ἀλλ' ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τῆς πίστεως τοῦ κυρίου των, ἐκτύπων πάλιν καὶ πάλιν διὰ τῆς σκαπάνης τὴν γῆν, καὶ τὸ ὄρυγμα ἐβαθύνετο. Εἰς 200 μέτρων βάθος εὑρέθη ἡ πρώτη στιβὰς ἀνθράκων· καὶ ἔκτοτε ὁ γέρων εὐπατρίδης δὲν ἦτον πλέον ὁ παράφρων, ἀλλ' ὁ μεγαλοφυὴς ἀνήρ. Ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην ἐθαυματουργήθη ἡ μεγάλη μεταμόρφωσις.

Σήμερον αἱ Βάρσαι εἰσὶ πόλις 12,000 κατοίκων, ἔχουσα μέγα μέλλον βιομηχανικὸν, καὶ οὖσα καὶ σήμερον ἤδη μετὰ τῆς Ἀλαίσης καὶ τῆς Βεσσήγης ἡ ἐλπὶς τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν.

Ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων θησαυρὸς ὁ πλουτίζων τὰς Βάρσας κρύπτεται εἰς τὰ ἔγκατα αὐτῶν, δὲν ἐπιδείκνυται εἰς τῆς γῆς τὴν ἐπιφάνειαν. Αὕτη ἐξ ἐναντίας εἶναι πτωχὴ, ἄχαρις καὶ γυμνὴ. πανταχοῦ ἄφορος, ἄδενδρος, ἐκτὸς ἂν που

τινὰς ἔχῃ καστανέας, συκαμινέας, ἢ ἐλαίας ναννοφυεῖς, ἄνευ γῆς φυτικῆς, ἀλλὰ κεκαλυμμένη ὅλη ἐκ πετρῶν τεφροχρόων ἢ λευκῶν. Εἰς σπάνια μόνον μέρη, περισσότερον βάθος ἔχον τὸ χῶμα, διατηρεῖ τὴν ὑγρασίαν, καὶ καλύπτεται ὑπὸ γενναίων φυτῶν, ὧν εὐάρεστος ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις πρὸς τῶν πέριξ ὀρέων τὴν γύμνωσιν.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῶν δένδρων ἐπιφέρει φοβερὰς πλημμύρας, διότι, ὅταν βρέχῃ, τὸ ὕδωρ ῥέει εἰς τὰ γυμνὰ πλευρὰ τῶν βουνῶν ὡς θὰ ἔῤῥεεν εἰς λιθόστρωτον ὁδὸν, καὶ οἱ συνήθως ξηροὶ ῥύακες μεταβάλλονται εἰς χειμάῤῥους, κατερχομένους εἰς τοὺς ποταμοὺς, οἵτινες ὀγκούμενοι, ἐκχειλίζουσιν. Ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τὸ ὕδωρ ὑψοῦται εἰς τὴν κοίτην αὐτῶν κατὰ τρία, τέσσαρα, πέντε μέτρα, καὶ περισσότερα.

Ἡ πολίχνη Βάρσαι ἐπικάθηται ἐφ' ἑνὸς τῶν ποταμῶν τούτων, τῆς Διδόννης, ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἐκτεινομένη, καὶ δέχεται ἐντὸς τῶν ὁδῶν της καὶ δύω χειμάῤῥους, τὸν τῆς Τρυέρας καὶ τὸν τῆς Σαὶντ-Ἀνδεόλας. Ὡραία δὲν εἶναι ἡ πόλις, οὔτε καθαρία, οὔτε κανονική. Τὰ τὸν ὀρυκτὸν σίδηρον ἢ τοὺς ἄνθρακας μετακομίζοντα ἁμάξια, τὰ διατρέχοντα ἀπὸ πρωΐας μέχρι τῆς ἑσπέρας τὰς ὁδοὺς πάσας ἐπὶ σιδηρῶν τροχιῶν, σπείρουσιν εἰς αὐτὰς ἀδιακόπως σκόνιν ἐρυθρὰν ἢ μέλαιναν, ἥτις τὰς βροχερὰς ἡμέρας μεταβάλλεται εἰς πηλὸν βαθὺν ὡς τὸν τῶν τελμάτων· τὰς δὲ εὐήλιους ἡμέρας, ὅταν ἄνεμος πνέῃ, ἐγείρονται εἰς τὰς ὁδοὺς σιφῶνες ἀποτυφλοῦντες, καὶ ἐπικαλύπτουσιν ὅλην τὴν πόλιν. Ἄνωθεν ὡς κάτω αἱ οἰκίαι εἰσὶ μέλαιναι, μέλαιναι ἐκ τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις ἐκ τῶν ὁδῶν ἀναβαίνει μέχρι τῶν ὀροφῶν, μέλαιναι ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν κλιβάνων καὶ τῶν ἑστιῶν, ὅστις ἐκ τῶν ὀροφῶν αὐτῶν καταβαίνει μέχρι τῶν ὁδῶν· καὶ τὰ πάντα εἰσὶ μέλανα, τὸ ἔδαφος, ὁ οὐρανὸς, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ὕδατα τῆς Διδόννης. Ἀλλὰ μελανώτεροι ὅλου τοῦ περιέχοντος εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι οἱ τὰς ὁδοὺς διατρέχοντες· μέλανες δὲ προσέτι εἰσὶ καὶ οἱ ἵπποι, μέλαιναι καὶ αἱ ἅμαξαι, καὶ τὰ φύλλα τῶν δένδρων μέλανα καὶ αὐτά. Φαίνεται ὡς ἂν νέφος αἰθάλης κατέβη ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν καὶ ἐπεκάθησεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἢ ὡς ἂν πλημμύρα ἀσφάλτου τὴν κατέκλυσε μέχρι τῆς κορυφῆς τῶν στεγῶν. Αἱ ὁδοὶ δὲν κατεσκευάσθησαν διὰ τὰς ἁμάξας καὶ τοὺς διαβάτας, ἀλλὰ διὰ τοὺς σιδηροδρόμους καὶ τὰ ἁμάξια τῶν μεταλλείων. Πανταχοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπάρχουσι τροχιαὶ σιδηραῖ καὶ στρεφόμεναι πλάκες· ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς δὲ, κρεμασταὶ γέφυραι, ἱμάντες, δοκοὶ τὴν κίνησιν μεταδίδοντες, καὶ βέγγοντες μετὰ κρότου κωφεύοντος. Αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ παρὰ τὰς ὁδοὺς τρέμουσι μέχρι τῶν θεμελίων των, καὶ βυθίζων τις εἰς αὐτὰς τὸ βλέμμα διὰ τῶν θυρῶν ἢ τῶν παραθύρων, βλέπει ὄγκους μετάλλου πεφρακτωμένου διερχομένους ὡς ἂν ἦσαν μέγισται βολίδες, σφῦραι γιγαντιαίας, σπειρούσας πέριξ πολὺν βροχὴν σπινθήρων, καὶ πανταχοῦ, καὶ πάντοτε, ἔμβολα ἀτμομηχανῶν τακτικῶς ἀναβοκαταβαίνοντα. Οὔτε μνημεῖα, οὔτε κῆποι, οὔτε ἀγάλματα εἰς τὰς πλατείας. Τὰ πάντα εἰσὶν ὅμοια πρὸς ἄλληλα, καὶ ἐκτίσθησαν κατὰ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σχῆμα, τὸν κῦβον. Αἱ ἐκκλησίαι, τὸ δικαστήριον, τὰ σχολεῖα, ὅλα εἰσὶ κῦβοι διάτρητοι διὰ περισσοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων παραθύρων, κατὰ τὰς ἀνάγκας.

Ὅτε ἐφθάσαμεν πλησίον εἰς τὰς Βάρσας, ἦτον ἡ δευτέρα ἢ τρίτη ὥρα μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ὡραῖος ἥλιος ἔλαμπεν εἰς ἀνέφελον οὐρανόν. Ἀλλὰ καθ ὅσον ἐπροχωροῦμεν ἡ ἡμέρα ἐζοφοῦτο, μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς εἶχε παρεμβληθῆ πυκνὴ νεφέλη καπνοῦ, ἥτις βαρέως ἐφέρετο σχιζομένη εἰς τὰς ὑψηλὰς καπνοδόχους· πρὸ μιᾶς ὥρας καὶ ἐπέκεινα ἠκούομεν ἠχηροὺς ῥόγχους καὶ μυκηθμὸν ὡς τὸν τῶν κυμάτων μεθ' ὑπακούων κτύπων. Τὸν ῥόγχον παρῆγον οἱ ἀνεμιστῆρες, τοὺς δὲ κτύπους αἱ σφῦραι καὶ οἱ βριστῆρες.

Ἤξευρον ὅτι ὁ θεῖος τοῦ Ἀλέξη ἦτον μεταλλευτὴς εἰς Βάρσας, καὶ ὅτι εἰργάζετο εἰς τὸ μεταλλεῖον τῆς Τρυέρας, ἀλλ' ἄλλο τι δὲν ἤξευρον. Κατῴκει εἰς Βάρσας ἢ εἰς τὰ περίχωρα, καὶ αὐτὸ τὸ ἠγνόουν.

Ὅταν εἰσῆλθον εἰς Βάρσας, ἠρώτησα ποῦ ἦταν τὸ ἀνθρακωρυχεῖον τῆς Τρυέρας, καὶ μοὶ ἔδειξαν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῆς Διδόννης, εἰς μικρὰν κοιλάδα ἣν διαῤῥέει τὸ ὁμώνυμον τοῦ μεταλλείου ῥυάκιον.

Ἂν ἡ ὄψις τῆς πόλεως εἶναι δυσάρεστος, ἡ τῆς κοιλάδος ταύτης εἶναι, αὐτὸ τοῦτο, πένθιμος. Σύγκειται ἐκ κύκλου λόφων γυμνῶν, ἀδένδρων, ἄνευ χόρτου, καὶ παριστώντων μόνον μακρὰς σειρὰς σταικτερῶν λίθων, ἃς ἐνιαχοῦ διακόπτουσι γραμμαὶ χρώματος ἐρυθροῦ. Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος ἐγείρονται αἱ οἰκοδομαὶ τῆς ἐξορύξεως, αἱ ἀποθῆκαι, οἱ σταῦλοι, τὰ παραπήγματα, τὰ γραφεῖα καὶ αἱ καπνοδόχοι τῆς ἀτμομηχανῆς, πέριξ δ' αὐτῶν γαιάνθρακες καὶ λίθοι.

Ὡς ἐπλησιάζομεν εἰς τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα, γυνὴ νέα, ἐκτὸς ἑαυτῆς φαινομένη, καὶ τὴν κόμην ἔχουσα ἐπὶ τῶν ὤμων λυτὴν, σύρουσα δὲ μικρὸν παιδίον ἐκ τῆς χειρὸς, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς καὶ μ' ἐσταμάτησε.

— Θέλεις νὰ μοὶ δείξῃς ἕνα δρόμον δροσερόν; μοὶ εἶπε.

Ἐγὼ δὲ τὴν ἐκύτταξα ἔκπληκτος.

— Δρόμον νὰ ἔχῃ δένδρα. Ἴσκιον; κ' ἔπειτα πλησίον μικρὸν ῥύακα νὰ κάμνῃ κλὰκ κλὰκ κλὰκ εἰς τὰ χαλίκια, καὶ εἰς τὰ φύλλα νὰ κελαϊδοῦν τὰ πτηνά.

Καὶ ἤρχισε νὰ σφυρίζῃ σκοπὸν εὔθυμον.

— Δὲν τὸν ἀπήντησες τὸν δρόμον αὐτόν; ἐξηκολούθησεν ὅταν εἶδεν ὅτι ἐσιώπων, χωρὶς ὅμως νὰ φαίνεται παρατηρήσασα τὴν ἔκπληξίν μου.

Κρῖμα! Τότε λοιπὸν φαίνεται ὅτι εἶναι ἀκόμη μακράν. Εἶναι δεξιά; εἶναι ἀριστερά; Εἰπέ μοί το, παιδίον μου. Τὸν ζητῶ καὶ δὲν τὸν εὑρίσκω.

Ὡρίλει δὲ μετὰ μεγίστης ταχύτητος, χειρονομοῦσα διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἄλλης ἐθώπευεν ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου της.

— Σοὶ ζητῶ αὐτὸν τὸν δρόμον, διότι εἶμαι βεβαία νὰ εὕρω ἐκεῖ τὸν Μάριον. Τὸν ἐγνώρισες τὸν Μάριον; Ὄχι. Μάθε λοιπὸν, εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μου. Τότε, ὅταν ἐκάη εἰς τὸ ἀνθρακωρυχεῖον ὑπὸ τῆς ἀτμίδος, ἀπεσύρθη εἰς τὸν δροσερὸν ἐκεῖνον δρόμον. Τώρα εἰς δροσεροὺς μόνον δρόμους περιπατεῖ· τοῦτο ὠφελεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν καυμάτων του. Ἐκεῖνος ἠξεύρει νὰ εὑρίσκῃ αὐτοὺς τοὺς δρόμους· ἐγὼ δὲν ἠξεύρω· διὰ τοῦτο δὲν τὸν εἶδον πλέον πρὸ ἓξ μηνῶν. Ἓξ μῆνες, εἶναι πολὺς καιρὸς δι' ὅσους ἀγαπῶνται. Ἓξ μῆνες, ἓξ μῆνες!

Ἐστράφη τότε πρὸς τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἀνθρακωρυχείου, καὶ δεικνύουσα διὰ χειρονομίας ἀγρίας καὶ ἐντόνου τὰς καπνοδόχους τῆς μηχανῆς, ἐκπεμπούσας χειμάῤῥους καπνοῦ,

— Ἐργασία ὑπόγειος, ἀνέκραξεν, ἐργασία τοῦ διαβόλου! Ἅδη! ἀπόδος μοι τὸν πατέρα μου, τὸν ἀδελφόν μου Ἰωάννην, ἀπόδος μοι τὸν Μάριον. Κατάρα, κατάρα!

Ἔπειτα δ' ἐπανελθοῦσα πρὸς ἐμέ,

— Δὲν εἶσαι, εἶπεν, ἐκ τοῦ τόπου τούτου· δὲν εἶναι ἀληθές; Ἡ προθεσία σου, ὁ πίλος σου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἔρχεσαι μακρόθεν. Ὕπαγε εἰς τὸ νεκροταφεῖον· μέτρα, εἷς, δύο, τρεῖς, ὅλοι ἀπέθανον εἰς τὸ ἀνθρακωρυχεῖον.

Τότε δὲ συλλαβοῦσα τὸ παιδίον της, καὶ σφίγγουσα αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας της,

— Δὲν θὰ λάβῃς καὶ τὸν μικρόν μου τὸν Πέτρον, προσέθηκε, δὲν θὰ τὸν ἔχῃς ποτέ!... Τὸ νερὸν εἶναι γλυκὺ, δροσερὸν εἶναι τὸ νερόν. Ποῦ εἶναι ὁ δρόμος; Ἀφ' οὗ δὲν τὸ ἠξεύρεις, εἶσαι λοιπὸν ζῶον καὶ σὺ, καθὼς ὅλοι οἱ ἄλλοι ὅσοι μὲ περιγελοῦν. Τότε τί μ' ἐμποδίζεις; Μὲ περιμένει ὁ Μάριος.

Καὶ στρέψασά μοι τὰ νῶτα ἤρχισε νὰ βαδίζῃ μεγάλα βήματα, σφυρίζουσα τὸν εὔθυμον ἦχόν της.

Ἐνόησα ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη παρεφρόνησε διότι ὁ σύζυγός της εἶχε καῆ ὑπὸ τῆς φλογερᾶς ἀτμίδος, τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου κινδύνου τῶν ἀνθρακωρυχείων· καὶ εἰς τὴν εἴσοδον ταύτην τῆς ὑπονόμου, εἰς τὴν ἔρημον ταύτην θέσιν, ὑπὸ τὸν μέλαναν οὐρανὸν, ἡ συνάντησις τῆς δυστυχοῦς ταύτης γυναικὸς, ἣν ἡ θλῖψις κατέστησε παράφρονα, μᾶς ἐπλήρωσε θλίψεως.

Ἐρωτήσαντες δ' ἐμάθομεν τὴν διεύθυνσιν τοῦ θείου Γασπάρ, κατοικοῦντος εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀνθρακωρυχείου, εἰς ὁδὸν σκολιὰν καὶ ἀπότομον, κατερχομένην ἀπὸ τοῦ λόφου εἰς τὸν βύαλκα.

Ὅτε δὲ τὸν ἐζήτησα, γυνὴ ἐρειδομένη εἰς τὴν θύραν, καὶ συνομιλοῦσα μετὰ μιᾶς τῶν γειτονισσῶν, ἥτις καὶ αὐτὴ εἰς ἄλλην θύραν ἠρείδετο, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ μόνον εἰς τὰς ἓξ, μετὰ τὴν ἐργασίαν.

— Τί τὸν θέλεις; μοὶ εἶπε.

— Θέλω νὰ ἰδῶ τὸν Ἀλέξην.

Τότε μ' ἐκύτταξεν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ ἐκύτταξε καὶ τὸν Κάπην.

— Εἶσαι ὁ Ῥεμής; εἶπεν. Ὁ Ἀλέξης μᾶς ὡμίλησε διὰ σέ. Σὲ περιέμενε. Καὶ οὗτος ποῖος εἶναι;

— Εἶναι σύντροφός μου.

Ἡ γυνὴ αὕτη ἦτον ἡ θεία τοῦ Ἀλέξη. Ἐνόμισα ὅτι θὰ μᾶς προσκαλέσῃ νὰ εἰσέλθωμεν καὶ ν' ἀναπαυθῶμεν, διότι οἱ κεκονιαμένοι πόδες καὶ αἱ ἡλιοκαεῖς ὄψεις μας ἐκήρυττον μεγαλοφώνως ὅτι ἤμεθα ἀπηυδημένοι. Ἀλλὰ παντάπασι, καὶ μόνον μοὶ ἐπανέλαβεν ὅτι, ἂν θέλω νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὰς ἓξ, θὰ εὕρισκον τὸν Ἀλέξην, ὅστις τώρα ἦτον εἰς τὴν ὑπόνομον.

Ὄρεξιν δὲν εἶχον νὰ ζητήσω ὅ,τι δὲν μ' ἐπρόσφερον· διὰ τοῦτο τὴν εὐχαρίστησα διὰ τὴν ἀπόκρισίν της, καὶ ἐπήγομεν εἰς τὴν πόλιν νὰ ζητήσωμεν ἀρτοπώλην τινά. Ἐπεινούσαμεν πολὺ, διότι ἀπὸ τῆς αὐγῆς δὲν εἴχομεν φάγει ἄλλο παρὰ ὀλίγον ξηρὸν ἄρτον, ὅστις μᾶς εἶχε μείνει ἀπὸ τοῦ χθεσινοῦ γεύματος. Ἐντρεπόμην ὅμως διὰ τὴν ὑποδοχὴν ταύτην, διότι ἠσθανόμην ὅτι ὁ Ματτίας ἠπόρει καθ' ἑαυτὸν τί δηλοῖ τοῦτο. Τίς ἦτον ἡ ἀνάγκη νὰ ἔλθωμεν τόσον μακράν;

Μοὶ ἐφάνη ὅτι ὁ Ματτίας κακὴν θὰ συνελάμβανεν ἰδέαν περὶ τῶν φίλων μου, καὶ ὅτι ὅταν θὰ τῷ ὡμίλουν περὶ Λίζας, δὲν θὰ μὲ ἤκουε πλέον μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐπεθύμουν δὲ πολὺ νὰ ἔχῃ ἐκ προοιμίων συμπάθειαν καὶ φιλίαν πρὸς τὴν Λίζαν.

Ὁ τρόπος καθ' ὃν προσεκλήθημεν νὰ ἐπιστρέψωμεν δὲν ἦτον πολὺ ἐνθαρρυντικὸς, διὸ ἐπροτιμήσαμεν νὰ ὑπάγωμεν περὶ τὰς ἓξ νὰ περιμείνωμεν τὸν Ἀλέξην εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ ἀνθρακωρυχείου.

Ἡ ἐξόρυξις τῶν ἀνθρακωρυχείων τῆς Τρυέρας γίνεται διὰ τριῶν φρεάτων, καλουμένων φρέαρ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ, φρέαρ τῆς Ἁγίας Ἀλφονσίνης καὶ φρέαρ τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου· διότι ὑπάρχει σχεδὸν γενικὴ συνήθεια νὰ δίδωνται ἁγίων ὀνόματα εἰς τὰ ὀρύγματα τῆς ἐκμεταλλεύσεως, τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀέρος, καὶ τὰ τῆς ἀποξηράνσεως. Ὁ δὲ ἅγιος ἐκλέγεται ἐπὶ τοῦ ἡμερολογίου ὁ ἑορτάζων τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἄρχεται ἡ ὄρυξις, καὶ οὐ μόνον δίδει τὸ ὄνομα εἰς τὸ φρέαρ, ἀλλὰ χρησιμεύει προσέτι καὶ εἰς τὸ ν' ἀναπολῇ τὴν χρονολογίαν. Δὲν χρησιμεύουσι δὲ τὰ τρία ταῦτα φρέατα εἰς τὴν ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν τῶν ἐργατῶν εἰς τὰ ἔργα, γινομένην διὰ σύριγγος ἀρχομένης εἰς τὸ λυχνοθέσιον καὶ ἀπολήγουσης εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τοῦ ἀνθρακωρυχείου, συγκοινωνοῦν διὰ συρίγγων μεθ' ὅλων τῶν λοιπῶν μερῶν αὐτοῦ. Οὕτως ἀποφεύγονται πολλὰ δυστυχήματα συμβαίνοντα πολλάκις ἐντὸς τῶν φρεάτων, ὅτε σχοινίον ῥήγνυται, ἢ ὅτε φορτίον, προσκροῦον αἴφνης εἰς κώλυμά τι, κατακρημνίζει τοὺς ἄνδρας εἰς ὄρυγμα διακοσίων ἢ τριακοσίων μέτρων βάθους. Προσέτι ἠθέλησαν δι' αὐτοῦ ν' ἀποφύγωσι τὴν αἰφνιδίαν μετάβασιν εἰς ἣν οἱ ἐργάται εἰσὶ συνήθως ἐκτεθειμένοι, ὅτε ἀπὸ βάθους διακοσίων μέτρων, ὅπου ἡ θερμοκρασία εἶναι πάντοτε ὑψωμένη καὶ ἴση, ἐκτίθενται διὰ μιᾶς, ὅταν ἀναβαίνωσι διὰ τῆς μηχανῆς, εἰς ἀτμοσφαῖραν ἀνώμαλον, καὶ καταλαμβάνονται συνεχῶς ὑπὸ πλευρίτιδος καὶ βλάβης τῶν πνευμόνων.

Μαθὼν ὅτι διὰ ταύτης τῆς σύριγγος θὰ ἐξήρχοντο οἱ ἐργάται, ἔλαβον θέσιν μετὰ τοῦ Ματτία καὶ τοῦ Κάπη πρὸ τῆς εἰσόδου της, καὶ ὀλίγα λεπτὰ ἀφ' οὗ ἐκτύπησαν ἓξ ἤρχισα νὰ βλέπω νὰ κινῶνται εἰς τὰ σκοτεινὰ ἔγκατα τῆς στοᾶς μικρὰ φωτεινὰ σημεῖα, ταχέως αὐξάνοντα. Ἦσαν δὲ ταῦτα οἱ μεταλλευταὶ, οἵτινες, ἀφ' οὗ ἡ ἐργασία των ἐτελείωσεν, ἐπανήρχοντο εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, λύχνον καθεὶς ἔχοντες εἰς τὰς χεῖρας.

Προὐχώρουν δὲ βραδέως, καὶ βαρέως βηματίζοντες, ὡς ἂν ἐπόνουν τὰ γόνατά των, ὅπερ ἐνόησα μετὰ ταῦτα, ὅταν περιέτρεξα τὰς καταβάθρας καὶ τὰς κλίμακας, αἵτινες φέρουσιν εἰς τὰ βαθύτατα τῶν ὀρυγμάτων. Τὰ πρόσωπά των ἦσαν μέλανα ὡς τὰ τῶν καμινοκόρων, τὰ δὲ ἐνδύματα καὶ οἱ πίλοι των κατεκαλύπτοντο ὑπ' ἀσβόλης καὶ ὑγροῦ καὶ μέλανος πηλοῦ. Διερχόμενοι δὲ ἐμπρὸς τοῦ λυχνοθεσίου, εἰσήρχοντο, καὶ καθεὶς ἐκρέμα τὸν λύχνον του εἰς καρφίον.

Ἂν καὶ πολλὴν ἔδιδον προσοχὴν, δὲν εἶδον τὸν Ἀλέξην ἐξερχόμενον. Ἂν δὲν εἶχε χυθῆ εἰς τὴν ἀγκάλην μου, θὰ τὸν εἶχον ἀφήσει νὰ παρέλθῃ χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνωρίσω, τόσον ὀλίγον ὡμοίαζε τώρα, μέλας ὡς ἦτον ἐκ κορυφῆς μέχρι ποδῶν, τὸν σύντροφόν μου ὅστις ἄλλοτε ἔτρεχεν εἰς τὰς φυτείας τοῦ κήπου μας ὡς τὸν ἀγκῶνα ἀνασύρων τὸ καθαρὸν ὑποκάμισόν του ἀνοικτὸν καὶ πρὸς τὰ ἄνω, καὶ δεικνύων τὸν λευκόν του λαιμόν.

— Ὁ Ῥεμὴς εἶναι, εἶπε στραφεὶς πρὸς ἄνδρα ὡς τεσσαρακοντούτη, βαδίζοντα πλησίον του, καὶ ἀγαθὸν, ἀνοικτὸν ἔχοντα πρόσωπον, ὡς τὸ τοῦ Ἀκίνου, ὅπερ διόλου δὲν ἦτον παράδοξον, ἀφ' οὗ ἦσαν ἀδελφοί.

Ἐνόησα λοιπὸν ὅτι ἦτον ὁ θεῖος Γασπάρ.

— Πρὸ πολλοῦ σ' ἐπεριμένομεν, μοὶ εἶπεν αὐτὸς προσηνῶς.

— Μακρὸς εἶναι ὁ δρόμος ἀπὸ Παρισίων εἰς Βάρσας.

— Καὶ τὰ σκέλη σου εἶναι κοντά, εἶπε γελῶν.

Ὁ Κάπης δὲ, εὐτυχὴς ὅτι ἀνεῦρε τὸν Ἀλέξην, τῷ ἐξέφραζε τὴν χαράν του, σύρων τὴν χειρίδα του διὰ τῶν ὀδόντων.

Ἐν τούτοις ἐξήγουν ἐγὼ εἰς τὸν θεῖον Γασπὰρ ὅτι ὁ Ματτίας ἦτον σύντροφος καὶ συνεταῖρός μου, καλὸν παιδίον, ὅτι τὸν εἶχον γνωρίσει ἄλλοτε, καὶ ὅτι ἔπαιζεν ἐξαίρετα τὸν εὐθύαυλον.

— Αἴ! καὶ ἰδοὺ καὶ ὁ κύριος Κάπης, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ. Αὔριον εἶναι κυριακή· ἀρ' οὗ ἀναπαυθῆτε, θὰ μᾶς δώσητε μίαν παράστασιν. Ὁ Ἀλέξης λέγει ὅτι ὁ Κάπης εἶναι σκυλίον σοφώτερον ἀπὸ πάντα δημοδιδάσκαλον καὶ πάντα ἠθοποιόν.

Ὅσην ἠσθάνθην στενοχωρίαν ἀπέναντι τῆς θείας Γασπὰρ, τόσην ἄνεσιν εὕρισκον παρὰ τῷ θείῳ. Τῷ ὄντι ἦτον ἄξιος ἀδελφὸς τοῦ «πατρός».

— Μείνατε νὰ συνομιλήσητε σεῖς, παιδία. Θὰ ἔχητε τόσα νὰ εἰπῆτε ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον. Ἐγὼ ἐν τούτοις θὰ συνδιαλεχθῶ μετ' αὐτοῦ, ὅστις παίζει τόσον καλῶς τὸν εὐθύαυλον.

Καὶ τῷ ὄντι εἴχομεν ὅλην συνομιλίας δι' ἑβδομάδα ὁλόκληρον. Ὁ Ἀλέξης ἤθελε νὰ μάθῃ τὰ τῆς ὁδοιπορίας μου ὅλα, καὶ ἐγὼ ἤμην ἀνυπόμονος ν' ἀκούσω πῶς εὕρισκε τὸν νέον του βίον, πῶς συνείθισεν εἰς αὐτὸν, ὥστε τὰς ἐρωτήσεις ἐπολλαπλασιάζομεν ἀμφότεροι, καὶ δὲν ἐσυλλογιζόμεθα ν' ἀπαντῶμεν.

Ἐβραδυποροῦμεν, καὶ οἱ ἐργάται οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς οἴκους των παρήρχοντο ἐμπρὸς ἡμῶν. Ἐβάδιζον δὲ οὗτοι εἰς μακρὰν σειρὰν, κατέχοντες τὴν ὁδὸν ὅλην, καταμέλανες ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀσβόλης, ἥτις ἐκάλυπτεν ἀπὸ παχὺ στρῶμα τὸ ἔδαφος.

Ὅτε δ' ἐπλησιάζομεν νὰ φθάσωμεν, ἦλθεν ὁ θεῖος Γασπὰρ πλησίον μας.

— Παιδία, εἶπε, θὰ δειπνήσετε μὲ ἡμᾶς.

Ποτὲ πρόσκλησις δὲν μ' εὐχαρίστησε τόσον, διότι περιπατῶν ἐσκεπτόμην ἂν, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν θύραν, δὲν θὰ πρέπῃ νὰ χωρισθῶμεν, καθ' ὅσον ἡ ὑποδοχὴ τῆς θείας δὲν ἦτον ἐνθαῤῥυντική.

— Ἰδοὺ ὁ Ῥεμὴς καὶ ὁ φίλος του, εἶπεν εἰσερχόμενος.

— Τοὺς εἶδα προτήτερα.

— Τόσον τὸ καλήτερον. Ἡ γνωριμία λοιπὸν ἔγινε. Θὰ δειπνήσουν μὲ ἡμᾶς.

Εἶχον βεβαίως πολλὴν χαρὰν νὰ δειπνήσω μετὰ τοῦ Ἀλέξη, δηλαδὴ νὰ μείνω ὅλην τὴν ἑσπέραν πλησίον του, ἀλλὰ, νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, εἶχον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν νὰ δειπνήσω. Ἀφ' ὅτου ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Παρισίων, ἐτρώγομεν πάντοτε ὅπως ἐτύγχανεν, ὀλίγον ἄρτον ἢ ὅ,τι δήποτε, πότ' ἐδῶ πότ' ἐκεῖ, ἀλλ' ὄχι ἀληθὲς δεῖπνον, καθήμενοι εἰς τράπεζαν, τὸν ζωμὸν εἰς πινάκιον. Τὰ κέρδη μας ἦσαν ἀληθῶς ἀρκετὰ διὰ νὰ πληρώσωμεν συμπόσιον εἰς καλὸν ξενοδοχεῖον· ἀλλ' ἐχρειάζοντο οἰκονομίαι διὰ ν' ἀγοράσωμεν

τὴν ἀγελάδα τοῦ βασιλοπούλου, καὶ ὁ Ματτίας εἶχε τόσον καλὴν καρδίαν, ὥστε ηὐφραίνετο ἐπίσης ὅσον καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀγελάδος.

Ἡ εὐτυχία ὅμως αὕτη τοῦ συμποσίου δὲν μᾶς ἐδόθη τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, διότι ἐκαθήσαμεν μὲν εἰς τράπεζαν καὶ εἰς σκαμνία, ἀλλὰ ζωμὸς δὲν μᾶς παρετέθη. Αἱ μεταλλευτικαὶ ἑταιρίαι συνέστησαν αἱ πλεῖσται ἐργαστήρια πωλοῦντα εἰς τοὺς ἐργάτας τ' ἀναγκαῖα τοῦ βίου εἰς τὰς τιμὰς τῆς παραγωγῆς. Τῶν τοιούτων ἐργαστηρίων εἶναι προφανεστάτη ἡ ὠφέλεια, διότι οἱ ἐργάται εὑρίσκουσιν εἰς αὐτὰ καλῆς ποιότητος καὶ εὐθηνὰ τρόφιμα καὶ ἄλλα προϊόντα, καὶ τὰ πληρόνουσι διὰ κρατήσεων ἐπὶ τοῦ δεκαπενθημέρου μισθοῦ των, καὶ οὕτως ἀποφεύγουσι τὰς πιστώσεις τῶν μικρεμπόρων, αἵτινες καταστρέφουσι, καὶ δὲν ὑποπίπτουσιν εἰς χρέη. Ἀλλ' ὡς ὅλα τὰ καλὰ πράγματα, ἔχει καὶ τοῦτο τὸ κακόν του μέρος. Εἰς Βάρσας αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ἐργάζωνται ὅτε οἱ ἄνδρες των σκάπτουσιν εἰς τὰς ὑπονόμους· φροντίζουσι δὲ μόνον τὰ τοῦ οἴκου, ἐπισκέπτονται ἡ μία τὴν ἄλλην, καὶ πίνουσι τὸν καφφὲν ἢ τὴν σοκολάταν, ἣν προμηθεύονται ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου συνομιλοῦσι, φλυαροῦσι, καὶ ὅταν ἔρχεται ἡ ἑσπέρα, δηλαδὴ καθ' ἣν ὥραν ὁ ἀνὴρ ἐπιστρέφει ἐκ τοῦ ἀνθρακωρυχείου νὰ δειπνήσῃ, δὲν εἶχον καιρὸν νὰ ἑτοιμάσουν τὸ δεῖπνον. Τότε τρέχουν εἰς τὸ ἐργαστήριον καὶ φέρουν λουκάνικα. Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο δὲν γίνεται πάντοτε, ἀλλ' ἱκανῶς συνήθως. Ἰδοὺ διατί δὲν εἴχομεν ζωμόν· Ἡ θεία Γασπὰρ εἶχε πολυλογήσει· ἄλλως τε τοῦτο ἦτον ἡ συνήθειά της· καὶ εἶδον μετὰ ταῦτα ὅτι ἡ πίστωσίς της εἰς τὸ ἐργαστήριον δύω κυρίως ἄρθρα ἀπέβλεπεν, ἀφ' ἑνὸς καφφὲν καὶ σοκολάταν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀλάντας. Ὁ θεῖος ἦτον ἄνθρωπος διαθέσεως εὐκόλου, ἀγαπῶν κυρίως τὴν ἡσυχίαν του· διὰ τοῦτο ἔτρωγε τὰ λουκάνικα καὶ δὲν παρεπονεῖτο, ἢ ἂν ἀπέτεινέ τινα παρατήρησιν, ἔπραττε τοῦτο ἠπιώτατα.

— Ἂν δὲν γίνω κρασοπατέρας, ἔλεγε τείνων τὸ ποτήριόν του, ἀρετή μου θὰ εἶναι. Κότταζε δὰ νὰ ἔχωμεν ὀλίγον ζωμὶ αὔριον.

— Καὶ ποῦ καιρός;

— Βραχύτερος λοιπὸν εἶναι ὁ καιρὸς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν παρὰ κάτω ἐκεῖ;

— Καὶ ποῖος θὰ σὰς ἐμβαλώσῃ; Σεῖς ὅλα τὰ σχίζετε.

Τότε βλέπων τὰ ἐνδύματά του, ἀλλαχοῦ ἐσχισμένα, ἀλλαχοῦ κατεσπιλωμένα ὑπὸ τῶν ἀνθράκων,

— Τὸ βέβαιον, ἔλεγεν, εἶναι ὅτι εἴμεθα ἐνδεδυμένοι ὡς πρίγκηπες.

Πολλὴν ὥραν τὸ δεῖπνόν μας δὲν διήρκεσε.

— Παιδίον, μοὶ εἶπεν ὁ θεῖος Γασπὰρ, θὰ κοιμηθῆς μετὰ τοῦ Ἀλέξη.

Ἔπειτα δὲ πρὸς τὸν Ματτίαν ἀποταθείς,

— Καὶ σύ, ἂν θέλῃς νὰ ἔλθῃς εἰς τὴν πλύσιν, θὰ ἰδῶμεν νὰ σοὶ στρώσωμεν καλὴν κλίνην χόρτου καὶ ἀχύρων.

Τὴν ἑσπέραν ὅλην καὶ μέρος τῆς νυκτὸς δὲν ἀφιερώσαμεν εἰς τὸν ὕπνον ὁ Ἀλέξης κ' ἐγώ.

Ὁ θεῖος Γασπὰρ ἦτον σκαπανεὺς, δηλαδὴ διὰ σιδηροῦ ἐμβόλου κεντῶν ἀνέσκαπτε καὶ ἔρριπτε τὸν ὀρυκτὸν ἄνθρακα ἐντὸς τῆς ὑπονόμου. Ὁ δ' Ἀλέξης ἦτον ὁ Ὥστης του, ὁ εἰς μικρὰν χειράμαξαν σωρεύων καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ σιδηρῶν τροχιῶν ἐν τῇ ὑπονόμῳ τὸ ἐξορυχθὲν μεταφέρων ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου ἐξωρύχθη μέχρις ἑνὸς τῶν φρεάτων. Ὅταν δ' ἔφθανεν ἐκεῖ, ἐξηρτᾶτο ἡ χειράμαξα εἰς ἰσχυρὸν σχοινίον, καὶ διὰ τῆς ἀτμομηχανῆς ἀνεσύρετο εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

Ἂν καὶ πρὸ ὀλίγου μόνον μεταλλευτὴς, εἶχεν ὅμως ἤδη ὁ Ἀλέξης ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην τὴν κενοδοξίαν τοῦ ἀνθρακωρυχείου του. Αὐτὸ ἦτον τὸ ὡραιότερον, αὐτὸ τὸ περιεργότερον εἰς ὅλην τὴν χώραν· καὶ διηγεῖτο περὶ αὐτοῦ μεθ' ὅσης ἐπισημότητος ὁ ἐκ ξένων ἀγνώστων τόπων ἐρχόμενος ὁδοιπόρος καὶ εὑρίσκων προσεκτικὰ ὦτα νὰ τὸν ἀκούσωσι.

Πρῶτον ἔρχεται σύριγξ ἀνασκαφεῖσα ἐντὸς τοῦ βράχου· ἔπειτα, μετὰ δέκα λεπτῶν πορείαν, ὑπάρχει καταβάθρα ἀπότομος, καὶ ὑπ' αὐτὴν κλῖμαξ ξυλίνη, ἔπειτα ἄλλη καταβάθρα, καὶ ἄλλη κλῖμαξ, καὶ ἐδῶ ἦτον τὸ πρῶτον ἐπίπεδον, εἰς βάθος πεντήκοντα μέτρων. Τὸ αὐτὸ σύστημα καταβαθρῶν καὶ κλιμάκων ἔφερεν εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον, ἐννενήκοντα μέτρων, καὶ εἰς τὸ τρίτον, μέτρων διακοσίων. Εἰργάζετο δ' ὁ Ἀλέξης εἰς τοῦτο τὸ τρίτον ἐπίπεδον, καὶ ἡ ὁδός του ἵν' ἀναβαίνῃ ἢ καταβαίνῃ ἦτον τριπλασία τῆς ἀγούσης εἰς τὴν κορυφὴν τῶν πύργων τῆς Παναγίας ἐν Παρισίοις.

Ἐκεῖ ὅμως, εἰς τοὺς πύργους τῆς Παναγίας, εἶναι εὔκολος ἡ ἀνάβασις καὶ ἡ κατάβασις, διότι ἡ ἀναβάθρα εἶναι ὁμαλὴ καὶ κατάφωτος· οὐχὶ ὅμως οὕτω καὶ εἰς τὸ ἀνθρακωρυχεῖον, ὅπου αἱ βαθμίδες, συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ βράχου, εἰσὶ νῦν μὲν ὑψηλαὶ, νῦν δὲ ταπειναὶ, στεναὶ ἢ πλατεῖαι. Ἄλλο φῶς δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ πλὴν τοῦ λύχνου ὃν ὁ ἐργάτης κρατεῖ, τὸ δὲ ἔδαφος εἶναι πηλὸς ὀλισθηρὸς, ἀποτελούμενος ἐκ τοῦ ἄνωθεν σταλάζοντος ὕδατος, οὗ αἱ σταγόνες πίπτουσιν ἐνίοτε ψυχραὶ εἰς τὸ πρόσωπον.

Διακόσια μέτρα καταβάσεως ἦσαν δρόμος πολύς· ἀλλὰ δὲν ἤρκει τοῦτο· εἶχεν ἀκόμη ὁ Ἀλέξης νὰ διέρχηται διὰ διαφόρων συρίγγων, ἵνα φθάνῃ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν καταβαθρῶν καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς ἐργασίας του· ἀπετέλουν δ' αἱ σύριγγες τοῦ ἀνθρακωρυχείου τῆς Τρυέρας ὁμοῦ μῆκος 35 ἕως 40 χιλιομέτρων. Βεβαίως δὲν εἶχε νὰ διαβῇ καὶ τὰ 40 ταῦτα χιλιόμετρα· ἀλλὰ πολλάκις ἦτον ἐπίπονος ἡ δι' αὐτῶν πορεία, διότι τὸ ὕδωρ στραγγιζόμενον διὰ τῶν σχισμάδων

τῶν βράχων, πληροῖ τὰς ὁδοὺς, καὶ ἐνούμενον μετὰ τῶν διαβρεόντων αὐτὰς ῥυακίων, πίπτει τέλος εἰς φρέατα, ὅθεν ἀτμομηχαναὶ τὸ ἐξαντλοῦσι καὶ τὸ χύνουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

Ὅταν αἱ σύριγγες αὗται ἔσχιζον στερεοὺς βράχους, ἦσαν ἁπλῶς ὑπόγειοι ὑπόνομοι· ὅταν ὅμως διήρχοντο διὰ γαιῶν κινητῶν, τότε εἶχον κατὰ τὴν ὀροφὴν ἐπίξυλον, καὶ ἑκατέρωθεν κορμοὺς ἐλάτης, δι' ἀξίνης κεκομμένους, διότι ἡ πριόνισις φέρει ταχεῖαν σῆψιν. Ἂν καὶ οἱ κορμοὶ οὗτοι ἦσαν διατεθειμένοι κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀντέχωσιν εἰς τὴν ὦσιν τῶν χωμάτων, ἦτον ὅμως αὕτη τοσαύτη πολλάκις, ὥστε τὰ ξύλα ἐκυρτοῦντο, καὶ αἱ σύριγγες τοσοῦτον στεναὶ καὶ ταπειναὶ ἐγίνοντο, ὥστε μόλις ἔρπων ἐδύνατό τις νὰ τὰς παρέλθῃ. Εἰς τὰ ξύλα δὲ ταῦτα ἐφύοντο μύκητες καὶ κροκίδες ὡς ἐρίων λεπταὶ, αἵτινες ἀναφαίνοντο ὡς νιφάδες λευκαὶ ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐμβάδοῦ τοῦ ἐδάφους. Ἡ σῆψις τῶν δένδρων τούτων ἀνέδιδεν ὀσμὴν ὀξεῖαν· εἰς δὲ τοὺς μύκητας, εἰς τὴν πόαν, εἰς τὰ ἄγνωστα ἐκεῖνα φυτὰ ἐκάθηντο μυῖαι, ἀράχναι, χρυσαλλίδες, ὧν μικρὰ ἦτον ἡ ὁμοιότης πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁμογενῆ αὐτοῖς. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ποντικοὶ οἵτινες ἔτρεχον πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, καὶ νυκτερίδες ἐχόμεναι ἐκ τῶν ξύλων διὰ τῶν ποδῶν των, καὶ κάτω κρεμῶσαι τὴν κεφαλήν.

Αἱ σύριγγες αὗται διεσταυροῦντο πολλαχοῦ, ὅπου ὑπῆρχον πλατεῖαι καὶ σταυροδρόμια. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὡραῖαι καὶ εὐρύταται ὡς λεωφόροι, ἄλλαι δ' ἐξ ἐναντίας στεναὶ καὶ ταπειναὶ, ὡς αἱ πάροδοι τῶν πενιχροτέρων συνοικιῶν εἰς τὰς πόλεις. Ἡ ὑπόγειος ὅμως αὕτη πόλις ἠλαττοῦτο πολὺ κατὰ τὸ φῶς τοῦ νυκτερινοῦ φωτισμοῦ τῶν πόλεων, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε φανοὶ οὔτε φωταέριον, ἀλλὰ μόνον οἱ λύχνοι οὓς οἱ μεταλλευταὶ περιφέρουσι μεθ' ἑαυτῶν. Ἂν ὅμως πολλάκις ἔλειπε τὸ φῶς, ποτὲ ὁ κρότος, εἰδοποιῶν ὅτι δὲν ἦτον ἐκεῖνο τῶν νεκρῶν τὸ βασίλειον. Ὅπου οἱ βράχοι ἐθραύοντο, ἠκούοντο τῆς πυρίτιδος αἱ ἐκρήξεις, καὶ ἡ ῥιπὴ τοῦ ἀέρος ἔφερεν αὐτῆς τὴν ὀσμὴν καὶ τὸν καπνόν· εἰς τὰς σύριγγας ἠκούετο ὁ κρότος τῶν κυλιομένων χειραμαξῶν· εἰς τὰ φρέατα ὁ τρυγμὸς τῶν ἀνθρακούχων κοφίνων ἐπὶ τῶν σχοινίων, καὶ ὑπὲρ πάντα ἡ βοὴ τῆς ἀτμομηχανῆς, ἥτις ἦτον εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον ἱδρυμένη.

Τὸ πάντων ὅμως περιεργότατον θέαμα ἦτον τὸ τῶν ἐγκαρσίων ὀχετῶν, ἐσκαμμένων ἐντὸς τῶν στρωμάτων τῶν γαιανθράκων. Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἰδῶ τοὺς μεταλλευτὰς νὰ ἐργάζωνται ἡμίγυμνοι, καὶ νὰ σκάπτωσι τοὺς ἄνθρακας κείμενοι εἰς τὸ πλευρὸν ἢ ἀνακαθήμενοι εἰς τὰ γόνατα. Ἐκ τῶν ὀχετῶν δὲ τούτων κατεβίβαζον τοὺς ἄνθρακας εἰς τὰ ἀντιστοιχοῦντα ἐπίπεδα, καὶ τοὺς μετέφερον μέχρι τοῦ πυθμένος τῶν φρεάτων δι' ὧν ἀνεσπῶντο.

Τοιαύτη ἦτον ἡ ὄψις τοῦ ἀνθρακωρυχείου κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐργασίας· ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ αἱ ἡμέραι τῶν συμφορῶν. Δύω ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς Βάρσας ὁ Ἀλέξης εἶδεν ἐν τῶν συμβάντων τούτων, καὶ ἐκινδύνευσε νὰ γίνῃ θῦμα αὐτοῦ, εἶδεν ἔκρηξιν τῆς ἀτμίδος. Εἶναι δὲ ἡ ἀτμὶς ἀέριον φυσικῶς παραγόμενον εἰς τ' ἀνθρακωρυχεῖα, καὶ ἐκρηγνύμενον ἅμα ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν φλογός. Οὐδὲν φοβερώτερον τῆς ἐκρήξεως ταύτης, ἥτις καίει καὶ ἀνατρέπει πᾶν τὸ προστυγχάνον. Δύναται νὰ παραβληθῇ μόνον πρὸς ἀνάκαυσιν πυριτιδαποθήκης. Ἅμα λύχνου ἢ ἐναύσματος φλὸξ ἀναφθῇ ὅπου ὑπάρχει ἀτμὶς, ἡ ἀνάφλεξις εἶναι στιγμιαία εἰς ὅλας τὰς σύριγγας, καταστρέφει τὰ πάντα ἐν τῇ ὑπονόμῳ, καὶ αὐτὰ τὰ φρέατα τοῦ ἀερισμοῦ ἢ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀνθράκων, ἀναρπάζουσα τὰς στέγας αὐτῶν, καὶ ἡ θερμοκρασία τῶν ἀνθράκων ὑψοῦται τόσον, ὥστε πυρακτοῦνται αὐτοί.

Τοιαύτη ἀτμίδος ἔκκρηξις εἶχε πρὸ ἓξ ἑβδομάδων φονεύσει περὶ τοὺς δέκα ἐργάτας, καὶ ἡ χήρα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν παρεφρόνησεν. Ἐνόησα δὲ ὅτι αὕτη ἦτον ἐκείνη ἣν ἀπήντησα, ὅταν ἔφθασα, μετὰ τοῦ παιδίου της, ζητοῦσαν «δροσερὸν δρόμον».

Κατὰ τῶν ἐκρήξεων τούτων διαφόρους προφυλάξεις μετεχειρίζοντο. Ἀπηγορεύετο τὸ κάπνισμα, καὶ πολλάκις οἱ ἐπιτηρηταὶ, ὅτε περιήρχοντο εἰς ἐπιθεώρησιν, ἠνάγκαζον τοὺς ἐργάτας νὰ τοῖς φοσοῦν εἰς τὴν μύτην, ὅπως διακρίνωσι τοὺς ἀπειθήσαντας εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν. Ἐπίσης πρὸς ἀποφυγὴν τῶν καταστροφῶν τούτων μετεχειρίζοντο τοὺς λύχνους τοῦ Δάβη, ἐπωνύμους τοῦ ἐπινοήσαντος αὐτοὺς Ἄγγλου σοφοῦ. Οἱ λύχνοι οὗτοι περικαλύπτονται διὰ μεταλλίνου δικτύου ἢ ὑφάσματος τόσον λεπτοῦ, ὥστε ἡ φλὸξ δὲν διέρχεται δι' αὐτοῦ, καὶ ἂν ὁ λύχνος εὑρεθῇ ἐντὸς ἀτμοσφαίρας φλεξίμου, τὸ ἀέριον καίεται ἐντὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἔκρηξις δὲν μεταδίδεται καὶ ἐκτός.

Ὅλαι αὗται αἱ διηγήσεις τοῦ Ἀλέξη ἐξῆψαν πολὺ τὴν περιεργειάν μου, ἥτις καὶ ἤδη ὑπῆρχεν ὅταν ἦλθον εἰς Βάρσας, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ καταβῶ εἰς τὸ ἀνθρακωρυχεῖον· ὅταν ὅμως τὸ πρωῒ τὸ εἶπον εἰς τὸν θεῖον Γασπὰρ, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἦτον ἀδύνατον, διότι κανεὶς δὲν εἰσέρχεται ἐκεῖ, πλὴν τῶν ἐργαζομένων.

— Ἂν θέλῃς νὰ γίνῃς μεταλλωρύχος, προσέθηκε γελῶν, εἶναι εὔκολον, καὶ τότε ἠμπορεῖς νὰ ἰδῇς ὅ,τι θέλεις. Καὶ δὲν εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο χειρότερον ἀπὸ ἄλλα, καὶ εἶναι τὸ καλήτερον ἀπὸ ὅλα, ἂν φοβῆσαι τὴν βροχὴν καὶ τὰς βροντάς. Ὅπως δήποτε καλήτερον τοῦτο, παρὰ νὰ περιφέρεσαι τραγουδῶν εἰς τοὺς μεγάλους δρόμους. Τότε ἠμπορεῖς νὰ μείνῃς μὲ τὸν Ἀλέξην. Αἰ, τὸ ἀποφασίζομεν, παιδίον; Βλέπομεν τότε νὰ εὕρωμεν καὶ διὰ τὸν Ματτίαν κάτι νὰ κάμνῃ, ὄχι

ὄχι ὅμως νὰ παίζῃ τὸν εὐθύαυλον, ἐννοεῖται.

Ἀλλὰ δὲν εἶχον ἔλθει διὰ νὰ μείνω εἰς Βάρσας, καὶ ἄλλο εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν παρὰ νὰ κυλίω ἁμάξιον γαιανθράκων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς τὸ δεύτερον ἢ τὸ τρίτον ἐπίπεδον.

Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτον νὰ μὴ εὐχαριστήσω τὴν περιέργειάν μου, καὶ ἐνόμιζον ὅτι θ' ἀνεχώρουν χωρὶς νὰ ἠξεύρω ἄλλα ἀφ' ὅσα εἶχον μάθει ἐκ τῶν διηγήσεων τοῦ Ἀλέξη, ἢ ἐκ τῶν σπανίων ἀπαντήσεων ἃς κατώρθουν νὰ προκαλέσω παρὰ τοῦ θείου Γάσπαρ. Ἀλλ' ἀπρόοπτοι περιστάσεις μ' ἔφερον νὰ λάβω τὴν φοβερὰν, τὴν ἀποτρόπαιον πεῖραν τῶν κινδύνων εἰς οὓς εἰσὶν ἐκτεθειμένοι οἱ μεταλλευταί.

(Ἑπεται συνέχεια)

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Gaston Tissandier].

Ἡ κατάκτησις τῆς γηΐνης σφαίρας.

Χριστόφορος Κολόμβος.

Ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὴν γῆν καθ' ἑαυτὴν αὐτὴν ἐστασιν ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα, ὡς στάδιον ἀνοικτὸν εἰς τὴν σωματικὴν αὐτοῦ καὶ τὴν διανοητικὴν φραστηριότητα. Γ. ΟΓΜΒΟΛΔΟΣ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἔγραφε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Καστιλίας· «Ἀπὸ τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας θαλασσοπορῶ. Ἐξηκολούθησα διαπλέων τὰς θαλάσσας μέχρι τῆς σήμερον. Τὴν ὁδὸν ταύτην πρέπει ν' ἀκολουθῇ ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου τούτου».

Ὁ ἔνδοξος Γενουάτης εἶχε δίκαιον. Τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου τούτου, αἱ μεγάλαι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῇ περὶ τὴν φύσιν μελέτῃ. Διὰ τοῦτο, μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονευτῶν ἀνδρῶν, τὴν πρώτην θέσιν δικαιοῦνται νὰ λάβωσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς γηΐνης σφαίρας.

Ὡς παράδειγμα συγκινητικώτατον ἐκλέγομεν τὸν θαυμάσιον ἄνδρα, ὅστις δι' ἐπιμόνου πάλης κατὰ τῆς εἱμαρμένης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων προλήψεων ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν κόσμον τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούῃ περὶ τὸ 1436, ἦτο δὲ υἱὸς ξάντου καὶ εἶχε δύω ἀδελφοὺς, τὸν Βαρθολομαῖον καὶ τὸν Ἰάκωβον. Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Γενούῃ, ἤρξατο τοῦ ναυτικοῦ αὐτοῦ σταδίου κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἔπλευσε δὲ εἰς Τύνιδα καὶ τῷ 1477 εἰς Ἰσλανδίαν. Ἐγκατασταθεὶς μετὰ ταῦτα ἐν Λισβώνῃ ἐνυμφεύθη τὴν Φελίπαν Μονὶς Παλεστρέλλο θυγατέρα εἰδήμονος ναύτου. Οὐδὲν μέρος τῆς γῆς ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν ὅσον ἡ Πορτογαλλία, ἥτις πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἐξέπληττε τὸν κόσμον διὰ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων τῶν περιηγητῶν αὐτῆς. Ὁ Κολόμβος ἐμελέτα ἤδη σχέδια μεγάλα καὶ ἐξήταζε τὰς ὁδοὺς, ἃς εἶχον ἀκολουθήσει οἱ πρὸ αὐτοῦ θαλασσοπορήσαντες, μετ' οὐ πολὺ δὲ συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐπιχειρήσεως, δι' ἧς ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του. Σκοπὸν δὲν εἶχεν, ὡς ἐσφαλμένως ἐρρέθη, ν' ἀνακαλύψῃ νέον κόσμον, ἀλλὰ νὰ εὕρῃ τὴν διὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τὰς Ἰνδίας ἄγουσαν ὁδὸν, νὰ ἀναζητήσῃ, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, «τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς Δύσεως».

Τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἦτο ὅλως νέον, ἀπησχόλει δὲ πνεύματά τινα. Ὁ σοφὸς Τοσκανέλλης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι εἶχον αὐτὸ κατὰ νοῦν, ἀλλ' ὁ Κολόμβος ἀφιερώθη καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ, ἥτις ἔγινεν ὁ ἀμετάτρεπτος σκοπὸς τοῦ βίου του.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἦτο πτωχὸς, ἡ δ' ἐπιχείρησις αὐτοῦ μεγίστη. Καὶ πρῶτον μὲν ἐσπράφη πρὸς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' εἰς μάτην ἐζήτησε παρὰ τῆς Γενούης τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ μέσα. Ἐπὶ τέλους ἔπεμψε τὸ σχέδιόν του εἰς τὸν Ἰωάννην Β' βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας, ὅστις ὑπέβαλεν αὐτὸ εἰς συμβούλιον συγκροτούμενον ἐκ δύω περιφήμων κοσμογράφων. Οὗτοι ἐθεώρησαν τὴν ἰδέαν τοῦ Κολόμβου ὡς φαντασιώδη καὶ παράλογον. Ὁ βασιλεὺς, μὴ θέλων ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ὑπέκυψεν ἐπὶ στιγμὴν εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἀνδρὸς νοήμονος καὶ φίλου τῆς προόδου, τοῦ Πέτρου δὲ Νορόυχα, ὅστις ἠννόει ὅτι «ὅπως αὐξήσωσι τὸν πλοῦτον τῆς Πορτογαλλίας, ἦτο ἀνάγκη νὰ διαπλεύσωσι τὰς ἀπείρους θαλάσσας καὶ νὰ ἀνακαλύψωσι τὴν ἄγνωστον ὁδὸν, δι' ἧς ἤθελον δυνηθῆ νὰ κατακτήσωσι λαοὺς πολλοὺς καὶ διαφόρους».

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Β' ἄστατον ἔχων τὴν ψυχὴν καὶ ἀναποφάσιστον, ἔδωκε καὶ πάλιν ἀκρόασιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κολόμβου, οὐ μόνον δὲ ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀτίμως τὸν προέδωκεν. Ὁ ἄπιστος μονάρχης ἐλθὼν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Κολόμβου τῷ ἐζήτησε τοὺς χάρτας του καὶ τὰ σχέδιά του, καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐκθέσῃ τὰς θεωρίας του ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου του, ἀφοῦ δὲ ἔγινεν οὕτω κύριος τῶν μυστικῶν αὐτοῦ σχεδίων, ἐτόλμησε ν' ἀποστείλῃ πλοῖον εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν, ὅπως ἀκολουθήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ὑποδειχθεῖσαν ὁδὸν καὶ ἀφαιρέσῃ οὕτω ἀπ' αὐτοῦ τοὺς καρποὺς τῆς μεγαλοφυΐας του.

Τὸ πλοῖον τοῦτο πλεῦσαν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τέσσαρας μόλις ἡμέρας, κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας, οἱ δὲ ναῦται φοβηθέντες ἐπέστρεψαν εἰς τὸν λιμένα.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἀπεφάσισε τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν ταύτην, ἐν ᾗ πικρίας μόνον εἶχε γευθῆ, καὶ μετέβη καὶ δεύτερον εἰς Γένουαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄνευ ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πτοήσῃ αὐτὸν, μετὰ τὰς πολλὰς δὲ ἀποτυχίας του ἔκρουσε καὶ ἄλλας θύρας ἔχων τὴν μὲν χεῖρα ταπεινὴν, τὸ δὲ μέτωπον ὑψηλὸν ὡς ἄνθρωπος ἐπαιτῶν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωποτητος τὴν ἀνακάλυψιν νέου κόσμου.

Ἡ σύζυγός του εἶχεν ἀποθάνει, αὐτὸς δὲ περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν, περιφέρετο βακένδυτος μετὰ τοῦ ἑνδεκαετοῦς υἱοῦ του. Ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν περιεπλανᾶτο εἰς τὰ περίχωρα τῆς ἐν Ἀνδαλουσίᾳ πόλεως Πάλου, ἔφθασε κατὰ τύχην εἰς Μονὴν Φραγκισκανῶν. Κρούσας τὴν θύραν ἐζήτησεν ὀλίγον ἄρτον καὶ ὕδωρ. Ὁ ἡγούμενος αὐτῆς Ζουὰν Περὲζ δὲ Μαρχένα ὑποδέχεται τὸν ξένον, ἐξετάζει αὐτὸν, θαυμάζει τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν τρόπων αὐτοῦ καὶ ἐκπλήσσεται ἀκούων τὴν ἱστορίαν τοῦ Κολόμβου, τὰ σχέδια αὐτοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας.

Ἡ φιλοξενία τοῦ ἡγουμένου ταχέως μετετράπη εἰς εἰλικρινῆ φιλίαν, ὁ δὲ Κολόμβος διὰ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου προστάτου ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱσπανικὴν αὐλὴν καὶ νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα Φερδινάνδον καὶ τὴν βασίλισσαν Ἰσαβέλλαν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος μετέβη εἰς Κορδόβαν, ὅθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας διηύθυνε τὰς κατὰ τῶν Μαύρων ἐχθροπραξίας. Μετὰ πολλῶν μηνῶν ματαίας ἰκεσίας, ἔτυχε τέλος ἀκροάσεως παρὰ τῷ Φερδινάνδῳ καὶ τῇ Ἰσαβέλλᾳ, παρέστη δὲ ἐνώπιον αὐτῶν αἰδημόνως μὲν, ἀλλ' ἄνευ τινος συστολῆς ἢ στενοχωρίας, συνειδὼς ὅτι ἦτο «ὄργανον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλεχθὲν πρὸς ἐκτέλεσιν μεγάλων σκοπῶν». Ὁ Φερδινάνδος ἐθεώρησε τὸ μέγα τοῦ Κολόμβου σχέδιον ὡς μέσον χορηγούμενον αὐτῷ ὅπως ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὴν ναυτικὴν τῆς Πορτογαλλίας δόξαν, ἀλλὰ πρὶν ἢ λάβῃ ἀπόφασίν τινα ἠθέλησε νὰ συμβουλευθῇ κριτὰς ἁρμοδίους.

Ὁ Ἱσπανὸς βασιλεὺς ἀνέθεσε τὴν ἐξέτασιν τῆς προτεινομένης ἐπιχειρήσεως εἰς Συμβούλιον συνελθὸν ἐν Σαλαμάγκᾳ. Τὸ συμβούλιον τοῦτο συνεκροτεῖτο ἐκ μοναχῶν λογίων καὶ ἐξ ἀνωτέρων λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες ἦσαν πάντες προκατειλημμένοι κατ' ἀνδρὸς, τολμῶντος νὰ διδάξῃ αὐτοὺς. Ἀπηξίωσαν δὲ νὰ δώσωσι προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους τυχοδιώκτου.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἠναγκάσθη ν' ἀπαντήσῃ οὐχὶ εἰς ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλ' εἰς περικοπὰς ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἢ εἰς ἀντιρρήσεις οἷα λ. χ. ἡ ἑξῆς· ὅτι ἡ θεωρία τῶν ἀντιπόδων δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῆς πίστεως. Ἔλεγον αὐτῷ ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχον κατῳκημέναι χῶραι πέραν τῶν Ὠκεανῶν, ἀναγκαῖον ἦτο νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν κατάγονται πάντες ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, καθότι δὲν ἤθελον δυνηθῆ ἄλλοτε νὰ διαπλεύσωσι τὰς θαλάσσας. Ἔλεγον αὐτῷ ὅτι, κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἡ γῆ εἶναι ἐπίπεδος ὡς παμμεγέθης δίσκος. Ἔλεγον αὐτῷ ποὸς τούτοις ὅτι, ἂν ἡ γῆ ἦναι σφαιροειδὴς, δὲν δύνανται νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι κατοικεῖται κατὰ τὸν τροπικὸν, ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς θερμοκρασίας τῶν χωρῶν ἐκείνων. Τὸν Κολόμβον λοιπὸν ἐθεώρουν ὡς παράφρονα ἢ ὡς ἀσεβῆ.

Ἀλλ' ὅμως οὐδόλως καταβληθεὶς τὸ φρόνημα ὁ μέλλων κατακτητὴς νέου κόσμου ἔγραφε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, κατὰ δὲ τὸν Μάϊον τοῦ 1489 μετέβη καὶ πάλιν εἰς Κορδόβαν, ἔνθα εἶχον ἐπανέλθει ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα μετὰ τὴν κατὰ τῆς Μαλάκας ἐκστρατείαν. ἐγένετο δὲ λόγος νὰ συζητηθῇ ἐκ νέου τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα τὰ συμπεράσματα ἔμειναν ἐκκρεμῆ. Τέλος, κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1491 τὸ ἐν Σαλαμάγκᾳ, συμβούλιον ἀπεφήνατο ὅτι «τὸ σχέδιον τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου ἦτο μάταιον καὶ ἀπραγματοποίητον, καὶ ὅτι δὲν ἤρμοζεν εἰς μεγάλους ἄνακτας νὰ ἐπιληρθῶσιν ἐπιχειρήσεως τοιούτου εἴδους ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν ἀνεπαρκῶν».

Δὲν θ' ἀναφέρωμεν τὰς λοιπὰς ἐνεργείας τοῦ ἀκαμάτου αἰτητοῦ οὐδὲ τὴν ἀπόφασιν, ἣν πρὸς στιγμὴν ἔλαβε, ν' ἀποταθῇ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', θὰ συνεχίσωμεν δὲ τὴν ἡμετέραν ἀφήγησιν ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ καὶ ἡ καρτερία ἐπὶ τέλους ἠμείφθησαν.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1492 ὁ Χριστόφορος Κολόμβος διὰ τῆς προστασίας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Σὰντ Ἄνζελ, εἰσπράκτορος τῶν ἐκκλησιαστικῶν προσόδων ἐν Ἀραγονίᾳ, ἐνθέρμου δὲ θιασώτου τῶν θεωριῶν αὐτοῦ, ἔτυχε δευτέρας ἀκροάσεως παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Ἰσαβέλλᾳ, φίλοι του δέ τινες συνοδεύσαντες αὐτὸν, μετὰ τοσαύτης ζέσεως καὶ πεποιθήσεως συνηγόρησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε ἡ βασίλισσα ἐπείσθη καὶ αὐτὴ καὶ ὑπεσχέθη νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐπιχείρησιν.

Μετὰ εἰκοσαετεῖς ἀγῶνας ὁ Κολόμβος ἀνεχώρει τέλος φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ναυάρχου καὶ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ διορισθῇ ἀντιβασιλεὺς καὶ διοικητὴς πασῶν τῶν χωρῶν καὶ ἠπείρων, ἃς ἤθελεν ἀνακαλύψει. Διαταγὴ ἐδόθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ λιμένος τῆς Πάλου νὰ ὁπλίσωσι τρία πλοῖα καὶ νὰ ἐκλέξωσι ναύτας ῥωμαλέους, οἵτινες ὤφειλον νὰ ὑπακούωσι κατὰ πάντα εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν εἰκονογραφιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζομεν, εἶχον ὑψηλὴν τὴν πρύμνην καὶ τὴν πρῴραν καὶ ἐστεροῦντο καταστρώματος, ἐξαιρουμένης τῆς ναυαρχίδος.

Φρίκη καταλαμβάνει ἡμᾶς ἀναλογιζομένους ὅτι μετὰ τοιούτων πλοίων ὁ Κολόμβος ἐπεχείρησε τὴν μακρὰν ταύτην δι' Ὠκεανῶν ἀγνώστων περιήγησιν, ἄκοντες δὲ συγκινούμεθα σκεπτόμενοι ὅτι ἤρχισε τὸ στάδιόν του ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν, ὅτε οἱ πλεῖστοι ἄνδρες φθάνουσιν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου αὐτῶν, ὅτι δὲ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἡμισφαιρίου τῶν ἀντιπόδων ἔγινεν ἡ ἀφετηρία νέας ἐποχῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωποτήτος.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσεν ἐκ Πάλου τὴν 3 Αὐγούστου 1492. Ἀφοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἠγωνίσθη κατὰ τῆς ἀμαθείας τῶν ἀνθρώπων, ἠναγκάζετο

ἤδη νὰ καταπολεμήσῃ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν ναυτῶν καὶ τοὺς φόβους, οὓς ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἡ ἀπέραντος τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἔκτασις, πρὸς δὲ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς τρικυμίας καὶ τὰς ἀπείρους δυσχερείας τῆς ἀγνώστου ὁδοῦ.

Τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1492 μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμερῶν πλοῦν, εἶδε τὸ πρῶτον τὴν γῆν καὶ ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς παραλίαν τινὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ γῆ αὕτη ἦτο μία τῶν Βαχαμικῶν νήσων, ἣν ὠνόμασε Σανσαλβάδωρ. Τὸν ναύαρχον καὶ τὰ πληρώματα ὑπεδέχθησαν μετὰ χαρᾶς οἱ ἐγχώριοι, οἵτινες ἦσαν ἐντελῶς γυμνοί. Ὁ Κολόμβος ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν ἐνδεδυμένος λαμπρὰν στολήν, καὶ ἔλαβε κατοχὴν τῆς χώρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἱσπανίας. Ἀνεκάλυψε δὲ ἄλλας τρεῖς νήσους τὴν 18 Ὀκτωβρίου ἀπέβη εἰς Κούβαν, τὸν δ' ἑπόμενον μῆνα εἰς Ἱσπανιόλαν, τὴν σήμερον Αἴτην. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἀνήγειρε τὸ ὀχυρὸν τῆς Ναβιδάδ, ἀφήσας δ' ἐν αὐτῇ ὀλίγους ἄνδρας μεθ' ἑνὸς ἀρχηγοῦ, ἀπέπλευσεν εἰς Ἱσπανίαν.

Ἡ ἐσαεὶ περίφημος αὕτη περιήγησις ἀποτελεῖ μίαν τῶν μεγίστων τῆς ἀνθρωπότητος προσπαθειῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς γῆς· διὰ τῆς θελήσεως δὲ ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρὸς ἐκτελεσθεῖσα, διήρκεσεν ἑπτὰ περίπου μῆνας.

Ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίησεν, ὑπῆρξε μεγίστη. Οὐδεὶς ἤλπιζε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πλοίων, πάντες δὲ μετὰ φρίκης εἶχον ἴδει ἀπερχομένους τοὺς ναύτας, τοὺς μετασχόντας τῆς τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ὠκεανός, ὃν οἱ Ἄραβες ἐκάλουν ζοφερὰν θάλασσαν, ἐπαρουσιάζετο ἀνέκαθεν εἰς τὰ πνεύματα ὡς ἀπεριόριστος ἄβυσσος. Εὐθὺς ὡς διεδόθη ἡ εἴδησις τῆς ἐπανόδου τοῦ Κολόμβου, ἀνακαλύψαντος πραγματικῶς χώρας ἀγνώστους, ἐνθουσιασμὸς ἀπερίγραπτος κατέλαβε τοὺς πάντας. Ὅτε ὁ ναύαρχος ἔρθασε πλησίον τῆς Βαρκελόνης, ὅπου ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα περιέμενεν αὐτόν, πολυάριθμοι μεγιστάνες ἦλθον εἰς συνάντησίν του καὶ συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῆς πόλεως. Ἐξ Ἰνδοὶ μετὰ τοῦ Κολόμβου ἐλθόντες, προεπορεύοντο τῆς συνοδίας, ἦσαν δὲ βεβαμμένοι διὰ διαφόρων χρωμάτων καὶ ἔφερον τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν χρυσᾶ κοσμήματα. Κατόπιν αὐτῶν ἐκομίζοντο φίτταποὶ ζῶντες, πτηνὰ καὶ ζῶα ἄγνωστα ταριχευμένα, καὶ σπάνια φυτά, εἰς ἃ ἀπεδίδοντο ἐξαίρετοί τινες ἰδιότητες. Εἰς τὰς ὄψεις τοῦ πλήθους ἐπεδεικνύοντο χρυσοῖ στέφανοι μαρτυροῦντες τὸν πλοῦτον τῶν νέων χωρῶν. Ὁ Κολόμβος ἐπέβαινε λαμπροῦ ἵππου, ὑπὸ δὲ νέων Ἱσπανῶν ἱππέων ἐσυνόδευον αὐτόν. Τὸ πλῆθος συνωθεῖτο ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, τὰ παράθυρα καὶ τοὺς ἐξώστας ἐπλήρουν γυναῖκες, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς στέγας ἐκάλυπτον πολυάριθμοι θεαταί. Ὁ ναύαρχος εἰσήχθη εἰς μεγίστην αἴθουσαν ἐν ᾗ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τὸν ἀνέμενον ἔχοντες περὶ αὐτοὺς τοὺς μεγιστάνας τῆς Ἱσπανίας. Ὅτε εἰσῆλθεν, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἠγέρθησαν, ἀφοῦ δὲ γονυκλιτὶς ἠσπάσθη τὰς χεῖρας αὐτῶν, ἀφηγήθη τὰ κατὰ τὴν περιήγησίν του, οἱ δὲ λόγοι του ἐπροξένησαν συγκίνησιν, ἣν μόλις κατέστειλε τὸ σέβας καὶ ὁ θαυμασμός. Ὅτε ἔπαυσε λέγων, ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα καὶ οἱ ἄλλοι παρόντες, κλίναντες γόνυ ἔψαλαν ὁμοῦ πάντες δοξολογίαν.

Ἐλπίδες παράλογοι κατέλαβον τότε καὶ αὐτοὺς τοὺς συνετωτέρους ἀνθρώπους. Πάντες ὡμίλουν περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς χρυσῆς γῆς, γῆς πλουσίας καὶ λαμπρᾶς, ἀληθοῦς ἐπιγείου παραδείσου. Ὁ Κολόμβος ἐνόμιζε καὶ αὐτὸς ὅτι τὰ πλούτη τῶν χωρῶν ἐκείνων ἦσαν ἀνεξάντλητα.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχε ὁρθάσει εἰς τὸ ἔπακρον τῆς τύχης του, ἀλλ' ἡ εὐφροσύνη, ἣν ἐπί τινας ἡμέρας ἠσθάνθη, ὑπῆρξεν ἡ μόνη, ἣν δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἀπήλαυσε.

Τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1493 ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐπεχείρησε τὸν δεύτερον αὐτοῦ πλοῦν, ἔχων τὴν ἀπόλυτον ἀρχηγίαν δέκα καὶ τεσσάρων μικρῶν καὶ τριῶν μεγάλων πλοίων. Πολλοὶ εὐγενεῖς μετέσχον τοῦ ἀποστόλου τούτου, ἀριθμοῦντος 1200 ἄνδρας. Ἡ νέα αὕτη ἐπιχείρησις ἔσχεν ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Γουαδελούπης καὶ τῆς Ἰαμαΐκης καὶ τὴν διερεύνησιν τῆς νήσου τοῦ Σὰν Δομίγγου καὶ τῆς Κούβας.

Ὁ Κολόμβος ἐπανῆλθεν εἰς Ἱσπανίαν τῷ 1496 ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ 225 ἐπιβάτας καὶ 30 Ἰνδούς. Ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ αὕτη δὲν ὡμοίαζε τὴν πρώτην. Οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν Ἱσπανοὶ ἦσαν εἰς ἄκρον καταβεβλημένοι καὶ ὠργισμένοι κατ' αὐτοῦ. Ἀναχωρήσαντες μετ' ἐλπίδων παραλόγων, ἐπανήρχοντο ἀσθενεῖς καὶ ἐλεεινοί, πικρῶς δὲ ἐμέμφοντο τὸν Κολόμβον προειπόντα αὐτοῖς ἄπειρα πλούτη. Ποῦ ἦτο ὁ θελκτικὸς παράδεισος, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ πλήρης θησαυρῶν; Ἀντὶ πλούτου ταλαιπωρίας μόνον εἶχον ἀπαντήσει καὶ πολέμους κατὰ τῶν ἐγχωρίων, καὶ κόπους, καὶ στερήσεις. Ὁ Κολόμβος εἰς μάτην προσεπάθησε ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν· τέρρα εἶχε ῥιφθῆ ἐπὶ τῆς καινούσης ἑστίας, τὸν δὲ θαυμασμὸν διεδέχετο ἤδη ἡ περιφρόνησις.

Οἱ Ἱσπανοὶ ἄνακτες ὑπεδέχθησαν τὸν ναύαρχον μετ' ἐνδιαφέροντος μέν, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ ψυχρότητος. Ὅτε δὲ προέτεινε τρίτην περιήγησιν, παρετήρησεν ὅτι ὑπόκωφος ἔχθρα καὶ χαμερπὴς φθόνος ἀντεστρατεύοντο αὐτῷ, ὡς αἱ φθοροποιαὶ θεότητες τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων.

Τῇ 30 Μαΐου 1499, ὁ ἀμίμητος τὴν θέλησιν ἀνήρ, ὁ ἀκατάβλητον ἔχων τὸ φρόνημα, ὁ ἐν τῇ δυστυχίᾳ μεγαλόψυχος, ἀνεχώρησε καὶ πάλιν μετὰ ἓξ πλοίων, ἀνεκάλυψε δὲ τὴν Τρινιτάδ, προσήγγισεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἀνεγνώρισε τὸν κόλπον τοῦ Παρία καὶ τὰς νήσους τῆς Συλλήψεως καὶ τῆς Κοιμήσεως (Conception et Assomption). Καταβαλὼν δὲ τὰς στάσεις τῶν ἀνδρῶν, οὓς εἶχεν ἀφήσει ἐν Σὰν Δομίγγῳ, καὶ ἀναγκαζόμενος ν' ἀντιταχθῇ εἰς μυρίας δυσχερείας καὶ εἰς τὰς διηνεκεῖς ἐχθροπραξίας τῶν συμπολιτῶν του, ἔπεμψεν εἰς Ἱσπανίαν πέντε πλοῖα μετ' ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ἐξέθετε πρὸς τὸν βασιλέα ὅσας εἶχεν ἀφορμὰς δυσαρεσκείας.

Συνεπείᾳ ῥαδιουργιῶν τῆς Αὐλῆς ὁ Φερδινάνδος ἀπέστειλεν εἰς Σὰν Δομίγγον οὐχὶ δικαστὴν καὶ κριτήν, ὡς ἐζήτει ὁ Κολόμβος, ἀλλὰ δήμιον, τὸν δὸν Φραγκίσκον δὲ Βοβαδίλλα, διορίσας αὐτὸν διοικητὴν τῶν νέων χωρῶν μετ' ἀπολύτου ἐξουσίας. Ὅτε ἔρθασεν εἰς Σὰν Δομίγγον, ὁ Βοβαδίλλα ἐνεργῶν ὡς κυριάρχης κατῴκησεν ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ τοῦ ναυάρχου, καὶ ἐκοινοποίησεν αὐτῷ ἀντίγραφον τῶν ἐγγράφων, δι' ὧν εἶχε διορισθῆ διοικητής, ἔπειτα δὲ χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὸν ναύαρχον οὐδὲ νὰ ἐκφέρῃ κατηγορίαν τινὰ κατ' αὐτοῦ, τὸν καθεῖρξεν ἐν τῷ φρουρίῳ μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ὁ Βοβαδίλλα ἀνέθηκεν εἰς ἀξιωματικὸν ὀνομαζόμενον Ἀλόνζο δὲ Βιλλέγιο τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν εἰς Ἱσπανίαν. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ὑπήκουσεν ἄνευ αἰτιάσεώς τινος ἢ μεμψιμοιρίας. Αὐτὸς καὶ οἱ δύο ἀδελφοί του, σιδηροδέσμιοι ὡς κακοῦργοι, ὡδηγήθησαν ἐπὶ πλοίου, καὶ ἐντὸς μικροῦ ἀπέπλευσαν. Ὁ Βιλλέγιο, οἰκτείρων τὴν τύχην τοῦ Κολόμβου, ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὰ δεσμά του, ἀλλ' ὁ ναύαρχος ἀντέστη. «Θὰ τὰ διατηρήσω, εἶπεν ὡς μνημεῖον τῆς δοθείσης ἀμοιβῆς εἰς τὰς ὑπηρεσίας μου». «Τὰ δεσμὰ ταῦτα, λέγει ὁ Φερνάνδος Κολόμβος, ἐκρεμάντο ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ πατρός μου, κατὰ δὲ τὸν θάνατόν του διέταξε νὰ κατατεθῶσι μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ».

Ὅτε ὁ μέγας περιηγητὴς ἐπανῆλθεν εἰς Ἱσπανίαν, ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα αἰσχυνόμενοι βεβαίως ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τοῦ Βοβαδίλλα, διέταξαν ν' ἀπολυθῶσιν οἱ δεσμῶται.

Ὁ Κολόμβος ἠσθάνετο μεγίστην ἀθυμίαν. «Ὁ κόσμος μυριοτρόπως μὲ κατεπολέμησεν, ἔγραφεν ἔν τινι ἐπιστολῇ, ἀντέστην δ' εἰς πάντας μέχρι τῆς σήμερον, ἀλλὰ τώρα οὔτε διὰ τῶν ὅπλων, οὔτε διὰ τῆς συνέσεως δύναμαι νὰ ὑπερασπίσω ἐμαυτόν. Μετὰ πόσης βαρβαρότητος μὲ κατέστρεψαν!» Στηριζόμενος ὅμως εἰς τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζον τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ἐμψυχούμενος ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ ν' ἀπελευθερώσῃ βραδύτερον τὸν Ἅγιον Τάφον, ὁ ἀμίμητος ναύτης ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ τέταρτον πλοῦν, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ πλουτίσῃ βεβαίως τὴν Ἱσπανίαν.

Ἀναχωρήσας ἐκ Κάδικος τὴν 9 Μαρτίου 1502 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Βαρθολομαίου, ἀνεκάλυψεν ἐν ἡλικίᾳ ἑξήκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν τὴν νῆσον Γουανάγαν, παρέπλευσε τὴν Ὀνδούραν καὶ τοὺς Μοσκίτους, προσήγγισεν εἰς Πορτοβέλλον ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Πανάμας, ἀπέβη εἰς Βεράγουαν, καὶ ἰδὼν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πλούσια χρυσωρυχεῖα, ἐπειράθη νὰ ἱδρύσῃ ἀποικίαν παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦ Βελέν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν, οὓς κατῴκισεν ἐκεῖ, ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρίων. Ὁ Κολόμβος θέλων νὰ συνδράμῃ τοὺς ὑπολειπομένους, κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας, τὰ δὲ σκωληκόβρωτα αὐτοῦ πλοῖα παρ' ὀλίγον κατεσυντρίβοντο.

Αἱ δειναὶ αὗται δοκιμασίαι ἐκλόνισαν τὴν ὑγείαν του, ἣν εἶχον ἤδη ὑποσκάψει ἡ ἡλικία καὶ αἱ ταλαιπωρίαι. Οὐδὲν ἧττον κατώρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς συντρόφους του, καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Ἱσπανιόλαν ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰ πλοῖα του, ἀλλ' ἔτι μείζονα κακὰ ἐπέσκηψαν εἰς αὐτόν. Τρικυμίαι φοβεραί, ὡς ἂν ἦτο τὸ τέλος τοῦ κόσμου, κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λόγους, κατέλαβον αὐτόν, ἐναντία δὲ ῥεύματα τὸν παρέσυραν εἰς τὸ πέλαγος. Τὸ πλοῖόν του ἐναυάγησε καὶ τὸ πλήρωμα ἐστασίασεν, εἰς ἐπίμετρον δὲ τούτων ὁ ναύαρχος ἦτο ἀσθενὴς καὶ παράλυτος. Ἤθελε δὲ βεβαίως φονευθῆ ὑπὸ τῶν ναυτῶν, εἰ μὴ ὑπερήσπιζεν αὐτὸν εὐτόλμως ὁ ἀδελφός του. Ἐπιστρέψας εἰς Σὰν Δομίγγον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἱσπανίαν τὴν 7 Νοεμβρίου 1505 ἐν ἡλικίᾳ ἑξήκοντα καὶ ἐννέα ἐτῶν!

Κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Κολόμβος ἔμαθε τὸν πρὸ μικροῦ συμβάντα θάνατον τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας.

Εἰς τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν. Ὀδυνηρὰ νόσος ἐβασάνιζεν αὐτόν, τὴν δὲ 20 Μαΐου 1506 ἐξέπνευσεν ἀναφωνῶν ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· «Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου!»

Οὕτως ἀπέθανεν ὁ μάρτυς οὗτος τῆς διερευνήσεως ἀγνώστων χωρῶν. Καὶ ἠθέλησαν μὲν σύγχρονοί τού τινες νὰ μειώσωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀλλ' αἱ ἐπευφημίαι τῶν ἐπιγόνων καταπνίγουσι τὰς κραυγὰς ταύτας τοῦ μίσους καὶ τοῦ φθόνου. Οἱ μεταγενέστεροι χαιρετίζουσι τὸν κατακτητὴν τοῦτον, τὸν ἄραντα τὸν πέπλον ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἐκρύπτετο πρὸ μυριάδων ἐτῶν τὸ ἥμισυ τῆς ἡμετέρας γῆς, ἀναφωνοῦσι δὲ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Οὐμβόλδου· «Ὁ Κολόμβος εὐηργέτησε τὸ ἀνθρώπινον γένος παρέχων εἰς τὴν σκέψιν ἀπειράριθμα νέα ἀντικείμενα. Δι' αὐτοῦ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἐπροόδευσεν... Εἰς τὴν ἀρχὴν νέας ἐποχῆς, εἰς τὸ μεταίχμιον, ὅπου συγχέονται οἱ νεώτεροι χρόνοι, ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐξέχει ἐν τῷ αἰῶνι, παρ' οὗ ἔλαβε τὴν ὤθησιν, καὶ ζωογονεῖ αὐτόν».

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ζῶσα διατύπωσις τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ἐποχῆς μοναδικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐποχῆς θαυμασίας, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τείνουσι πρὸς ὡρισμένον σκοπόν, καθ' ἣν οἱ Σεβαστιανοὶ Καβότ, οἱ Βάσκο δὲ Γάμα καὶ ἄπειροι θαλασσοπόροι, ὡς ὑπὸ τῆς αὐτῆς κινούμενοι φιλοδοξίας, ἐξορμοῦσι πάντες εἰς κατάκτησιν τῆς γηΐνης σφαίρας.

Ἔλσα Σ. Σοφίου.

Γνῶμαι καὶ σκέψεις ἠθικαὶ τοῦ δουκὸς

ΔΕ-ΛΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ

[Μετάφρασις Γ. Ζωχιοῦ]

501

Τὸ φύσει εἰς ἄκρον εὐχάριστον πάθος τοῦ ἔρωτος ἀρέσκει μᾶλλον ἕνεκα τῶν τρόπων, δι' ὧν ἐκφαίνεται, ἢ ἑαυτοῦ ἕνεκα.

502

Ὀλίγος νοῦς μετ' εὐθύτητος καρδίας, περιτελουμένων τῶν ἡμερῶν, γίνεται ἵππον ἐπαχθὴς νοὸς ἀρθόνου μετὰ ψυχῆς διεστραμμένης.

503

Ἡ ζηλοτυπία εἶναι τὸ μέγιστον τῶν κακῶν· εἶναι πάθημα δεινόν, πρὸς ὃ οἱ αἴτιοι αὐτοῦ τὴν ἐλαχίστην αἰσθάνονται εὐσπλαγχνίαν.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ὑπὸ τὸ περιστύλιον τοῦ Χρηματιστηρίου.

Διάλογος μεταξὺ γέροντος πατρικίου τοῦ Χρηματιστηρίου καὶ τῶν τόκων, καὶ πελάτου χωρὶς στόμαχον.

— Τὸ συνάλλαγμα, λέγει ὁ γέρων, εἶνε χρήματα ταξειδεύοντα ὡς τὸ πτηνόν.

— Δυνατόν, ὑπολαμβάνει ὁ ἄλλος σείων τὴν κεφαλήν, ἀλλ' ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι πλειότερον περὶ τῆς ἀσφαλείας παρὰ περὶ τῆς ταχύτητος.

— Ἡ ἑτερόρρυθμος ἑταιρία εἶναι ὁ σιδηρόδρομος τῆς πίστεως.

— Θαυμάσια!... ἀλλὰ...

— Ἡ μετοχὴ εἶνε ὁ τροχιόδρ...

— Θεσπέσια!... ἀλλὰ...

— Ἡ βιομηχανία εἶνε ὁ ἀτμός...

— Πολὺ καλά!... Ἀλλ' ὁ λέβης;...

— Ὁ λέβης;... Εἶνε ἡ ἑταιρία...

— Καὶ τὸ κεφάλαιον;...

— Τὸ κεφάλαιον;... Εἶνε ὁ γαιάνθραξ... Τὸν καίουν διὰ νὰ κινηθῇ ἡ μηχανή.

— Θαυμάσια! Καὶ ὁ μέτοχος;

— Εἶνε ὁ μεταφερόμενος ἐπιβάτης.

— Ἄνευ δυστυχήματος;

— Ἔ, τί διάβολον!

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὑπῆρχεν ἐν... νομάρχης τις, ὀνόματι...

Οὗτος ὁ νομάρχης προσελήλυθη μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς γεῦμα παρὰ τῷ πρεσβευτῇ...

Ὁ νομάρχης φορεῖ τὰ καλά του, ἔρχεται, χαιρετᾷ καὶ τραπεζόνεται. Τὰ πάντα δὲ βαίνουσι καλῶς μέχρι τῶν ἐπιδορπίων.

Τῶν ἐπιδορπίων παρατεθέντων, οἱ ὑπηρέται παραθέτουσιν εἰς τὴν τράπεζαν καὶ μικρὰ χειρόμακτρα διπλωμένα εἰς τέταρτον, κατὰ τὸ σύνηθες. Τί κάμνει τότε ὁ καλός μας νομάρχης; Μοῦσα, σὺ ἔμπνευσόν μοι τὸ πῶς νὰ εἴπω τὰ γενόμενα. Λαμβάνει τὸ χειρόμακτρον, τὸ ξεδιπλόνει, καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸν, χωρὶς καμμίαν ἐξήγησιν, χωρὶς νὰ ταραχθῇ ποσῶς... ἀπομύττεται...

Ἰωνας.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*** Αἱ ἡμέραι τῆς εὐτυχίας ἔχουσι τὴν παραμονήν των, συχνάκις δὲ καὶ τὴν προπαραμονήν των, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἐπαύριον.

*** Οἱ ἔξυπνοι λέγουν κακὰ πράγματα, οἱ δὲ μωροὶ τὰ κάμνουν.

*** Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τῶν μεγάλων συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀποβάλῃ τις τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν.

Παράδοξον εἴδησιν ἔχομεν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ χωρίον Κελελδὶ, ἐκ τοῦ καζᾶ τοῦ Στεφάνου, καὶ τοῦ σαντζακίου Σινώπης, προεχώρησεν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐσχημάτισε μικρὸν ἀκρωτήριον, ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάντος σεισμοῦ. Ὅλαι αἱ οἰκίαι τοῦ χωρίου τούτου, περὶ τὰς ἑξήκοντα μεθ' ἑνὸς τζαμίου, κατεστράφησαν ἐξ ὁλοκλήρου.

Ὁ ὑποδιοικητὴς Στεφάνου ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τῆς καταστροφῆς, διὰ νὰ ἐνοικίσῃ τοὺς παθόντας χωρικοὺς εἰς τὰ πλησιόχωρα χωρία. Τὸ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τηλεγράφημα, τὸ ἀποσταλὲν πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Τοῦρκον ὑπουργὸν, λέγει ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος οὐδὲ ζῷον ἔπαθέ τι, ὅπερ δυστυχῶς εἶνε ὅλως ἀπίθανον, ἀφ' οὗ ὁλόκληρον τὸ χωρίον κατεστράφη.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ἀνεκαλύφθη κατὰ τύχην, λέγει ἡ Illustration τῆς 15 Μαΐου 1880, ὅτι τὸ ἀγριοκάρδαμον (passerage) εἶνε τὸ ἄριστον καταστρεπτικὸν τῶν κόρεων.

Τὸ φυτὸν τοῦτο ἕλκει ἰσχυρῶς πρὸς ἑαυτὸ τὰς κόρεις. Βοτανικός τις, περιοδεύων ἐν Γαλλίᾳ, ἐναπέθηκε δείγματά τινα τοῦ φυτοῦ τούτου εἰς ἓν τῶν δωματίων του, εἰσελθὼν δ' εἰς αὐτὸ μετά τινας ἡμέρας, εὗρε χιλιάδας κόρεων καλυπτουσῶν τὰ φύλλα τοῦ ἀγριοκαρδάμου, ἅτινα διὰ τοῦτο καὶ ἐρᾴνοντο ὡς κλάδοι κοραλλίου. Ὅλα σχεδὸν τὰ ζωύφια ἦσαν νεκρά, καὶ ὅσα δ' ἔζων ἀκόμη, ἦσαν τόσον ἀπονάρκωμένα, ὥστε ὅλα ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ, χωρὶς κανὲν ἐξ αὐτῶν νὰ δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ.

ΣΗΜ. Ὁ κάλλιστος τῆς Ἑστίας φίλος κ. Θ. δὲ Χελδράϊχ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐζητήσαμεν πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευομένου φυτοῦ, ἀπέστειλεν ἡμῖν μακρὰν περιγραφὴν αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα: «Passerages ὑπάρχουσι διάφορα εἴδη, ἀνήκοντα εἰς τὸ γένος Λεπίδιον (Lepidium). Τὸ κοινότατον ἐξ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι (ἐν Φαλήρῳ καὶ ἀλλαχοῦ) εἶνε τὸ κοινῶς καλούμενον ἀγριοκάρδαμον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ «Λεπίδιον τὸ στενόφυλλον». Ὁ Leunis (Synops. II. σ. 678) ἀναφέρει ὅτι ἐν Δαλματίᾳ μεταχειρίζονται ἄλλο εἶδος Λεπιδίου, μὴ φυομένου ὅμως ἐν Ἑλλάδι, πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐντόμων, ἰδίως τῶν ψύλλων.

ΑΘΗΝΗΣΙ—ΤΥΠΟΙΣ ΚΕΡΙΝΝΗΣ, ΠΛΑΤΕΙΑ «ΟΜΟΝΟΙΑΣ».